

Lunds Universitet

Historiska Institutionen

HISK37

Examinator: Per-Anders Rudling

Handledare: Magnus Olofsson

Uppsattsseminarium: 8:15. LUX A332

Opponent: Viktor Ågran

Gods i förändring

En studie över fyra skånska gods domänstrukturer och arbetsorganisation kring åren

1878–1924

Inledning	2
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Källmaterial och Metod	3
1.2.1 Urval och avgränsningar	4
1.2.2 Källkritik	5
1.2.3 Metod	6
1.3 Teori - Agrar kapitalism	7
1.3.1 Lars Olsson om agrar kapitalism 1800-1945	7
1.3.2 Mats Johansson och agrar kapitalismens effekt på proletariseringen	8
1.3.3 Mats Olsson och godsens förändring under 1800-talet	9
1.3.4 Teori diskussion	10
1.4 Historisk bakgrund	10
1.5 Tidigare forskning	12
2 Undersökning och analys	16
2.1 Krapperups gods	16
2.1.1 Sociala strukturomvandlingar	17
2.2 Krapperups gods analys	20
2.2.1 En hög nivå av torpare	21
2.2.2 En effektivisering av jordbruket?	21
2.3 Skabersjö gods, en annan struktur?	22
Allt fler anställda inom Skabersjö gods	23
2.4 Skabersjö gods analys	24
2.5 Barsebäcks gods, ett stort men koncentrerat gods	25
2.5.1 Strukturomvandlingar inom Barsebäck gods	27
2.6 Barsebäck gods analys	28
2.7 Ellinge gods, ett gods i spillror	29
2.7.1 Ellinge gods anställning	30
2.8 Ellinge gods analys och arvskiften	31
2.9 Sammanfattning utifrån Krapperup, Skabersjö och Barsebäck gods	32
3 Avslutande diskussion	34
Vidare forskning:	38
4 Litteraturlista	40
Internet källor:	43
Otryckta källor:	44
Appendix 1. Ordlista	45

1. Inledning

Den agrara revolutionen innebar flera stora förändringar, både inom jordbruket men även för samhället i sin helhet. Genom nya odlingstekniker, grödor och redskap kom jordbruks-strukturerna att förändras. Storgodsen gick från feodala jordbrukssystem till kapitalistiska med betald arbetskraft.¹ Vilket i sin tur innebar en stor social förändring vid godsen och deras underliggande enheter. En stor del av de skånska jordegendomarna låg under stora gods, och tusentals människor var knutna till dessa gods. Många var anställda på godsen eller brukades dess jord. Det har gjorts en del forskning kring godsens moderna historia i början av 1800-talet och kring 1800-talets mitt. Våldigt lite av forskningen går längre in på 1900-talet än några få år. I denna uppsats undersöker jag den förändring i domänstrukturer och arbetsorganisation som skedde på de skånska godsen under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet. Godsen som undersökts var inte alltid i samma utvecklingsstadium och allt från stora domämförluster, torparsystemets avveckling samt uppkomsten och intensifieringen av statarsystemet har tagit sin plats i undersökningen. Går det att se några trender i hur godsen moderniserades när de gick från ett feodalt jordbruk till ett mer kapitalistiskt jordbruk? Hur kom förändringarna att påverka de lägre samhällsskikten som löd under godsen?

Vill passa på att tacka professor Mats Olsson från den Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds Universitet. Mats Olsson bidrog med goda råd samt delade med sig av en lista över Skånes största gods med tillhörande säterier.

1.1 Syfte och frågeställning

Undersökningens syfte är att fylla det tomrum som finns i forskningen kring avhysningen av frälsebönder, social mobilitet och arbetsstruktur på landsbygden, bysprängningen och det följande upplåtandet av plattgårdar i Skåne. Samtliga ämnen kretsar kring godsen och deras jordbruk. Jens Möllers forskade kring dessa ämnen i sin avhandling om agrara revolutionens påverkan på samhället och landskapet i Skåne under 1800-talet, han går dock inte i större utsträckning in på 1900-talet. Möller fann i sin forskning att flertalet byar helt eller delvis försvann i takt med att godsen avhyste sina frälsebönder.² Det ska främst ha skett under

¹ Myrdal, Janken & Gadd, Carl-Johan, *Det svenska jordbrukets historia: Den agrara revolutionen 1740-1870*, Stockholm 2000, s. 11-13.

² Möller, Jens, *Godsen och den agrara revolutionen: arbetsorganisation, domänstruktur och kulturlandskap på skånska gods under 1800-talet*, Lund 1989, s. 62.

1800-talet men hur eller ens om det fortsatte långt in på 1900-talet är outforskat. Kristofer Jupiter har forskat om mängden arrendatorer inom det svenska jordbruket från 1927 fram tills 2010.³ Det finns dock ett tomrum från det att Möllers forskning avslutas och det att Jupiters forskning börjar. Möller nämner själv att en framtida forskningsuppgift är att fortsätta att undersöka plattgårdar, avhysningen av arrendatorer och nedläggningen av bondbyn efter 1800-talet. Därav blev en undersökning efter Möllers undersökningsperiod men innan Jupiters undersökningsperiod passande. Åren undersökningen omfattar blev då 1878–1924.

Frågeställningar

- *Fortsatte hela byar att avvecklas efter sekelskiftet eller skedde det främst enskilda avhysningar?*
- *Anlades det nya stora brukningsenheter i stil med plattgårdar efter sekelskiftet eller det avtog?*
- *Hur förändrades mängden och typen av anställda på jordbruksenheterna vid de skånska godsens under perioden 1878–1924?*

1.2 Källmaterial och Metod

Uppsatsen grundar sig i en undersökning av mantalslängder från år 1878, 1906 och 1924. Vid vissa få tillfällen har husförhörslängder använts för att komplettera mantalslängderna. Utöver detta så har även äldre tryckt material, i form av *Skånes ekonomiska kalender* från 1878, använts. I *Skånes ekonomiska kalender* står alla häraders samt underliggande socknar upppräddade med varje sockens jordegendomar. Det står vem som äger jorden samt vem som brukar den, förutsatt att det inte var samma person. Om ägaren brukar marken själv står det inget särskilt utöver hans eller hennes namn. Där var det möjligt att se i vilka socknar som ett specifikt gods ägde jord i, för att sedan undersöka de socknarna närmare i respektive mantalslängd. Ett antal gods eller säterier som ägde en större mängd jord valdes ut och godsens utveckling inom socknarna följdes över perioden 1878–1924.

Mantalslängder är ett material som skrevs varje år och finns lättillgängligt i olika arkiv. I mantalslängderna står en sockens alla egendomar, vem som bor där, eventuell storlek på

³ Jupiter, Kristofer, "Vad säger statistiken om jordbruksarrenden i Sverige? Arrendestatistik i Sverige 1927-2010" i Wästfelt, Anders (red), *Att bruka men inte äga: Arrende och annan nyttjanderätt till mark i svenskt jordbruk från medeltid till idag*, Stockholm 2014. s. 207.

jordbruket, arrenderingar och antalet anställda.⁴ Avhysningar var möjligt att se i mantalslängderna. “Då hemmanen avhysts, omtalas de i mantalslängden såsom brukade under säteriet” skrev Knut Björk i sin forskning om plattgårdar.⁵ Möller utvecklade detta ännu mer i sin forskning och visar hur det ser ut i mantalslängderna när en arrendator avhystes. Framför arrendatorns namn står det “åbo” eller “arr” i mantalslängden. Vid en avhysning kan titeln förändras till “torpare”, “statdräng”. Alternativt kan raden i mantalslängden bli tom eller överstruken.

Ibland var mantalslängderna inte varit ett tillräckligt material. Det kan ha rört sig om att en sida var trasig eller texten var skriven på ett sätt som gör det svårt att få ut rätt information från mantalslängden. I de få fallen har husförhörslängder från samma plats och år använts som ett komplement. Husförhörslängder är ett material insamlat av den lokala kyrkoförsamlingens präst med syftet att kontrollera invånarnas läsfärdighet och bibelkunskaper. Men i husförhörslängderna antecknades även boplats, eventuella flyttar och andra uppgifter om invånarna.⁶

1.2.1 Urval och avgränsningar

För att det inte skulle bli för mycket material att analysera valde jag att endast undersöka fyra gods och deras domäner. Dessa gods är Krapperup, Skabersjö, Barsebäck samt Ellinge gods. Samtliga gods och de socknar de ägde jord i ligger spridda över Malmöhus län för att täcka ett så stort geografiskt område som möjligt, men samtidigt hålla det hanterbart. Krapperup valdes för att det var ett gods med jord i ett stort antal socknar där flertalet större brukningsenheter redan existerade men godset hade även ett stort antal frälsebönder som brukade jorden. Skabersjö valdes för att det likt Krapperup också har ett antal större brukningsenheter men även för att godset ägde all jord i byn Törringe. Detta är av intresse då det var i de byar och orter där ett gods ägde all mark som massavhysningar ska ha varit vanligast. Samma sak gäller Ellinge gods som ägde all jord i byn Ellinge. Om ett gods ägde all mark i en socken var möjligheten att effektivisera jordbruket genom att avhysa frälsebönderna och upplåta större brukningsenheter stor. Därav kan ett mindre gods som ägde all mark i en by eller socken även bli intressant att undersöka. Barsebäck gods var till skillnad från Skabersjö men särskilt Krapperup ett väldigt koncentrerat gods, nästan alla godsets

⁴ Bäckman, Magnus, *Mantalsforska: släktforskning i mantalslängder*, 2. uppl Solna 2016. s. 79-80.

⁵ Björk, Knut, “Uppkomsten av plattgårdar” i Oscar Bjurling (red) *Från Fugger till Kreuger: studier tillägnade Oscar Bjurling på hans 50-årsdag den 12 maj 1957*, Lund 1957, s. 41.

⁶ *Nationalencyklopedin*, husförhörslängd. (hämtad 2022-05-02)

jordegendomar ligger i Barsebäck socken.⁷ Resterande är spridda på två andra socknar med ett mindre antal jordegendomar.⁸ Det blir intressant att undersöka då majoriteten av jorden var *insockne frälse* som rent historiskt varit befriad från nästan all skatt (se kapitel 1.4) Lönsamheten har då varit högre jämfört med om majoriteten av jorden varit *utsockne frälse*. Samtliga undersökta gods är idag bland Sveriges 100 största jordbruk, varav de tre första är bland de 25 största i Sverige.⁹ Godsen har alltså än idag en stor roll inom det svenska jordbruket och det blir därav intressant att undersöka godsens historia och väg in i 1900-talet för att se vad som legat till grunden för godsens utveckling.

Jag undersöker även en relativt lång tidsperiod, från 1878 till 1924. Det skulle ta lång tid att undersöka materialet från alla åren däremellan. Det skulle främst tillföra att jag mer precist kan se när en avhysning skedde samt mer exakt se när fler statare och liknande anställs under godsen. Det är visserligen väldigt intressant men jämfört med mängden extraarbete var det inte genomförbart. Jag valde att göra tre nedstick i mantalslängderna år 1878, 1906 samt 1924. Anledningen till att börja undersökningen med år 1878 är för att *Skånes ekonomiska kalender* gav ut ett nummer angående jordegendomar i Skåne 1878. Det andra nedslaget 1906, valdes då en ny lag angående arrendatorer samt arrenderingar trädde i kraft 1907, därav kan det vara intressant att göra ett nedslag innan dess. Det tredje året 1924, valdes för att kunna se en eventuell förändring, dessutom ska det vara före Kristofer Jupiters forsknings startpunkt år 1927, därför blir 1924 ett bra sista avstamp i mantalslängderna.

I helhet är det svårt att säga något om urvalets representativitet. Olika gods strukturer och storlek kunde variera enormt. Jag har valt ett antal gods och strävat efter att godsen är från olika delar av det tidigare Malmöhus län; nu en del av Skåne län; men även gods som kring 1878 verkar ha haft olika strukturer. Godsen hade såklart många likheter men vissa skillnader bidrog även till en bra bredd i undersökningen.

1.2.2 Källkritik

Forskning utgår ifrån att *Skånes ekonomiska kalender* är korrekt. Författaren eller författarna har i vissa av bokens kapitel skrivit in egna åsikter. Det har då rört sig om utseendet på ett säteri efter en renovering, författaren ansåg att byggnadens nya torn var smaklösa. Däremot är svårt att ha åsikter om ett gods jordegendomar eftersom antingen äger ett gods marken

⁷ Nils Larsson, J. P. Velandar & Carl Olof Arcadius, *Skånes Kalender. Senare delen skånska landsbygden*, Lund 1878, s. 222.

⁸ Larsson, Velandar & Arcadius, 1878, s. 224,251.

⁹ Mail från Mats Olsson 2022-02-11

eller inte. Informationen i *Skånes ekonomiska kalender* har alltid stämt överens med informationen i mantalslängderna. De olika författarna har alltså skrivit samma information i två olika källor, därav väljer jag att lita på dem.

Mitt huvudmaterial för uppsatsen är mantalslängderna, som diskuterats tidigare har informationen angående arrenderingar, mantal, ägare och boende stämt överens med *Skånes ekonomiska kalender*. Problemet med mantalslängderna rörde sig istället kring otydliga texter, där skrivstilen var slarvig, svårtydlig alternativt ett bläckspill eller en trasig sida. I de få fallen var det möjligt att jämföra med husförhörslängderna från samma område.

1.2.3 Metod

Min metod består av två delar, den första är en kvantitativ metod. En kvantitativ metod har valts eftersom jag undersöker flertalet gods och deras jordegendomar under en längre tidsperiod för att kunna se strukturer inom skånsk godshistoria. Det blir därav en väldigt stor mängd data, som först kommer att samlas in för att sedan analyseras.¹⁰ Ett gods och de socknar godset ägde jord i har undersökts åt gången och mängden anställda, avhysningar eller förändringar av brukningssätt har noteras.

Kvantitativa metoder behöver ofta kombineras med en annan metod, därav kommer den kvantitativa metoden att kombineras med en diakron analys för att förhoppningsvis kunna se en förändring bland antalet avhysningar och uppförandet av plattgårdar.¹¹ En diakron analys innebär att en historisk förändring över tid analyseras.¹² Alla data från ett gods kommer att sammanställas år för år. Sedan ställs datan från de olika avstampsåren i relation till varandra där likheter och skillnader har jämförts, därav den diakrona analysen. Även om ett gods undersöks i taget sammanställs datan från alla undersökta gods, då skapades ett större sammanhang och gav en bredare bild om avhysningar och godsens strukturer.

Ett gods olika jordegendomar kommer att delas in i fyra olika kategorier beroende på storlek: Torp på <1/16 mantal; frälse bondgårdar på 1/16 mantal till 1 mantal; större brukningsenheter (plattgårdar och dylikt) på 1 mantal eller mer. Därtill kommer jord under huvudgården eller säteriet vara ytterligare en kategori. Anledningen till att denna indelning är för att enheter av olika storlek hade fundamentalt olika ekonomiska möjligheter till självförsörjning, vinst och

¹⁰ Louise Berglund & Agneta Ney. *Historikerns hantverk: Om historieskrivning, teori och metod*, Uppl 3, Lund 2021, s. 157-158.

¹¹ Berglund & Ney, 2021, s. 159.

¹² Berglund & Ney, 2021, s. 46.

investeringar. Christer Lundh nämner i sin forskning att han har valt att räkna en torpare som någon med 1/16 mantal eller mindre då det är omöjligt att försörja sig på den jorden utan andra jobb, exempelvis vid ett gods.¹³ Jag har därför valt att använda mig av samma definition och motivering av torpare.

Vid undersökningsåret 1924 syntes en större kategorisering av de anställda vid godsens, de stod inte endast "statare" i mantalslängderna utan kunde stå "kördräng, maskinist eller arbetare". Mats Olsson nämner att flertalet av dessa yrkestitlar i praktiken är statare. Han räknar upp "Dräng, ryktare, ladugårdskarl, kördräng, statorpare, fördräng, arbetare, maskinist, lantarbetare, med flera".¹⁴ Jag kommer att räkna samtliga av Mats Olsson tidigare nämnda yrkestitlar till statarkategorin i min undersökning. Jag har även valt att inkludera "piga" och "tjänstehjon" även om det inte explicit är statare är det två yrken som också är prekära och i en lägre social ställning än frälsebonde. Yrken som "smed" och "slaktare" har inte inkluderats då det är svårare att veta hur de ska kategoriseras.

1.3 Teori - Agrar kapitalism

Jordbruket kom att förändras i stor grad genom den agrara revolutionen och kapitalismens intrång under sent 1700-tal och 1800-talet (se kapitel 1.4). Sociala strukturer kom att förändras enormt och nya sociala skikt uppkom inom jordbruket som en följd av detta. Lars Olsson professor på Linnéuniversitetet, fil.dr Mats Johansson och Mats Olsson professor vid Ekonomisk-historiska institutionen är tre forskare som diskuterar detta ämne.

1.3.1 Lars Olsson om agrar kapitalism 1800-1945

Lars Olsson presenterar jordbrukets övergång från ett feodalt jordbruk till ett kapitalistiskt jordbruk runt sekelskiftet 1700/1800. Stora jordägare såsom den ökände Rutger Macklean från Svaneholms gods menade att dagsverks skyldiga arrendebönder och jordägande torpare var ett problem för ett effektivt jordbruk. Dagsverken utfördes slarvigt då det saknades motivation att bruka annans jord när man samtidigt hade egen jord att sköta. Macklean

¹³ Lundh, Christer, "The social mobility of servants in rural Sweden, 1740-1894", *Continuity and Change*, 14:1, 1999, s. 65.

¹⁴ Olsson, Mats, "Storjordbruk, statare och andra" i Christer Lundh & Mats Olsson (red), *Statarliv: i myt och verklighet*, Riga 2008, s. 67-68.

menade då att jordägarna borde avhysa sina frälsebönder och slå samman jorden från flertalet mindre gårdar och istället anställa arbetskraft, plattgårdssystemet var skapat.¹⁵

Samtidigt som storjordbrukens brukningssystem och arbetskraftsorganisation genomgick en modernisering förändrades även jordbruket med flertalet nya grödor och arbetssätt. Mängden kor i det svenska jordbruket ökade med över en miljon mellan 1805 och 1910, mängden svin ökade med över 400.000. Nya grödor odlas nu vars enda syfte var som foder åt djuren som dessutom gav gödsel som kan användas för att öka tegarnas avkastning samtidigt som djuren gav avkastning.¹⁶ Sockerbetor började odlas i allt större utsträckning mot 1800-talets slut.¹⁷

De nya grödorna i kombination med en allt större djurskötsel ökade behovet av arbetskraft i hög grad, antalet statare i Sverige ökade med ca 30% mellan 1860–1900.¹⁸

1.3.2 Mats Johansson och agrar kapitalismens effekt på proletariseringen

Mats Johansson diskussion rör sig i hög grad om den ökade proletariseringen inom jordbruket som en effekt av den agrara revolutionen. Mängden odlad mark i Sverige gick från 1,5 miljoner hektar till 2,6 miljoner hektar under åren 1800–1850. Samtidigt som mängden odlad jord ökade effektiviserades även jordbruket i helhet genom ny teknik, nya grödor och de olika skiftesreformerna under 1700-talet samt början av 1800-talet.

Utöver effektiviseringen inom jordbruket växte Sveriges befolkning enormt under första halvan av 1800-talet. Olsson menar att befolkningsökning i samband med agrara revolutionens förändringar inom jordbruket gjorde att en stor mängd bondebarn inte hade möjligheten att själva bli bönder. Ett nytt alternativ, och kanske även ett måste, blev då att sälja sin tid och arbetskraft i utbyte mot en lön. Som en följd skapades och växte en allt större obesutten arbetarklass fram.¹⁹

Samtidigt som Sveriges befolkning växte ökade inte antalet jordägare, tvärtom så minskade andelen jordägaren relativt till den totala befolkningen. Genom att allt fler människor började tillhöra landsbygdens obesuttna underklass samtidigt som en lägre andel av befolkningen ägde mark ökade jordinnehavarnas relativa makt. Olsson exemplifierar med Närkeslätten och

¹⁵ Olsson, Lars, "Agrar kapitalism i Skåne 1790-1945" i *Landsbygdens omvandling efter 1800*, Stockholm 1991, s. 33.

¹⁶ Olsson, L, 1991, s. 36-37.

¹⁷ Olsson, L, 1991, s. 39.

¹⁸ Olsson, L, 1991, s. 38 & 46.

¹⁹ Johansson, Mats. *Mörekonflikten: Klassformering, agrar kapitalism och klasskonflikt i Södra och Norra Møre härad 1929-1931*. Växjö 2008. s. 28.

Möra som dominerades av skattebönder.²⁰ I Skåne var istället jorden dominerad av ett antal gods som förklarar i kapitel 1.4 *Historisk bakgrund*.

Alltså med ett allt intensivare jordbruk och nya arbetssätt kom det konstanta arbetskraftsbehovet att öka och allt fler behövde anställas. Samtidigt som mängden obesuttna ökade då de stora jordägarna slog ihop sina mindre brukningsdelar på arrendatorerna och torparnas bekostnad. Dessutom ska en större befolkning gjort att allt färre kunde ta över föräldrarnas gård, de fick då leta arbete på annat håll. Jordägarnas makt ökade då allt mer jord koncentrerades kring ett fåtal personer.

1.3.3 Mats Olsson och godsens förändring under 1800-talet

Mats Olsson diskuterar storgodsens förändring i Skåne från 1500-talet till mitten av 1800-talet. Han lyfter upp exempel om hur mängden dagsverken per arbetsbonde har ökat från 83 per år 1750 till 314 år 1850. Detta tycks stå i kontrast mot att godsen skulle ha övergått till ett mer kapitalistiskt jordbruk och lämna det feodala jordbruket bakom sig. Dock måste fler aspekter än endast antalet dagsverken som ökat. Olsson visar hur mängden arbetsdagar som utförs av bönder nästan halverats (procentuellt) och i allt större grad utförs av anställda där mängden dagsverken utförda av anställda mer än fördubblats (procentuellt).²¹ Mängden frälsebönder vid godsen i Malmöhus län minskade enormt mellant 1830-talet och 1890-talet. Troligen fortsätter minskningen men Olssons statistik slutar år 1890.²² Samtidigt som antalet frälsebönder minskade, ökade mängden jord som brukas under godsen eller något av godsens satellitenheter (plattgårdar) från 24% år 1805 till 54% år 1865. Flertalet av satellitenheterna brukades enbart av anställda vilket syns i att mängden statare vid godsen i Malmöhus län ökade enormt från mitten av 1800-talet. och fortsatte att öka fram till minst år 1890 där Olssons statistik avslutas. Han påpekar även hur detta också var en effekt av godsens ökade krav på kontinuerlig arbetskraft till animalieproduktion.²³ Avslutningsvis påpekar Olsson hur anställda inte var en ersättning till dagsverkesystemet utan ett komplement. Moderniseringen av godsens arbetsorganisation skulle ske främst under den andra halvan av 1800-talet.²⁴ Godsens övergång till ett kapitalistiskt jordbruk inte var en

²⁰ Johansson, 2008. s. 29.

²¹ Olsson, Mats, *Storgodsdrift: Godsekonomi och arbetsorganisation i Skåne från dansk tid till mitten av 1800-talet*, Stockholm 2002. s. 262-263.

²² Olsson, M, 2002. s. 288.

²³ Olsson, M, 2002. s. 288.

²⁴ Olsson, M, 2002. s. 293.

linjär utveckling. Flertalet gods gick fram och tillbaka mellan en större mängd dagsverken och fler arrendatorer. En övergång till ett större dagsverkesystem kunde ske för att samma system sedan skulle avvecklas under de kommande årtiondena. Dessutom genomgick godsen inte utvecklingen samtidigt utan när den ägde rum kunde variera från gods till gods.²⁵

1.3.4 Teori diskussion

Godsens övergång till ett allt mer kapitalistiskt jordbruk som kretsar kring vinst och inte egen försörjning ledde till flertalet signifikanta förändringar, så som diskuterat av Lars Olsson, Mats Johansson och Mats Olsson. För att effektivisera sitt jordbruk och därmed öka vinsten avhystes många frälsebönder och plattgårdar ersatte fler mindre frälsegårdar. Detta i kombination med nya grödor och allt mer animalieproduktion ledde till ett allt större arbetskraftsbehov. Allt färre bondebarn hade möjligheten att ta över sina föräldrars gård och ett alternativ, kanske till och med ett måste, blev då att sälja sin arbetskraft och tid och därmed bli anställd. Denna diskussion kommer att vara central för undersökningen och en stor del av den avslutande diskussionen kretsar kring agrarkapitalismen. Teorin fungerar bra för denna undersökningen då den hjälper till att förklara anledningar och konsekvenser av jordbrukets utveckling. Teorin lyfter även att utvecklingen inte var linjär och kunde variera från gods till gods samt mellan olika tidpunkter. Det är dock en väldigt övergripande teori och det blir svårt att analysera enskilda fall med den. Exempelvis blir det svårt att analysera enskilda personer och vad som hände med en avhyst frälsebonde. Visserligen tar teorin upp att flertalet bondebarn tog anställning vid olika gods men även det är väldigt övergripande. Men att vara övergripande och applicerbar på en stor skala är också teorins styrka och syfte. Den bör inte användas till enskilda kvalitativa undersökningar utan lämpar sig bra till större kvalitativa undersökning i stil med denna undersökningen.

1.4 Historisk bakgrund

Frälsejorden och godsen

Frälsejord går enkelt att beskriva som jord befriad från skatt, eller åtminstone en stor del av skatten.²⁶ Men för en djupare förklaring behöver man dela upp begreppet frälsejord i flera andra subkategorier. I Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän fanns *insockne* frälsehemman, i övriga landskap kallades denna typ av frälsehemman för *ypperligt frälse*. De hemman som

²⁵ Olsson, M, 2002. s. 264-265. 316-317.

²⁶ Myrdal & Gadd, 2000, s. 95.

delade hemsocken med huvudgården för godset, ofta ett säteri, räknades som insockne. Insockne hemman var befriade från en stor del av de skatter, räntor och plikter som existerade för jordägare.²⁷ Utöver insockne frälsehemman fanns *utsockne* frälsehemman som delvis var befriade från skatt och räntor men inte lika privilegierade som insockne hemman. I övriga landskap delades frälsehemman upp i *ypperlig* och *allmän* frälsejord.²⁸ Då denna uppsats enbart berör Skåne kommer begreppen *in* och *utsocknes* hemman att användas. Insockne hemman var istället den jord som ligger direkt under säteriet, själva säteriet var en större och finare gård bebodd av godsägaren och agerar ofta som huvudgård för godset.²⁹ Mellan åren 1885 och 1903 avvecklades grundskattesystemet bland de olika jordtyperna och frälsejorden var nu inte lika unik eller värdefull jämfört med övriga jordtyper.³⁰

Trots att godset hade stora jordegendomar fick de inte sin huvudinkomst från sin egen produktion. En stor del av jorden brukades av arrendatorer som fick betala ränta till godset.³¹ Men det skulle komma att förändras under den agrara revolutionen när godsens produktionstyp gick från ett feodalt jordbruk till ett mer modernt kapitalistiskt jordbruk. Skillnaden och de möjliga effekterna av dessa godstyper var stora. Ett feodalt gods fick sin främsta arbetskraft från dagsverken de kunde kräva in från bönder samt från godsets torpare. Det godset producerar användes främst av godset själv, godset hade alltså ett litet överskott och hade det svårt att göra investeringar.

Detta förändras vid övergången till ett kapitalistiskt jordbruk. Arbetskraften blev nu till största del bestående av anställd personal i form av drängar, pigor och statare. Huvudsyftet för godsets produktion går nu inte längre till egen konsumtion utan såldes av. Vinsten blev större och kunde investeras inom det egna jordbruket.³²

I Skåne var det vanligt att en godsägare ägde all jord i hela byar eller socknar, något som inte var lika vanligt i övriga Sverige. Detta möjliggjorde en särskild väg för de skånska godsens i sina försök att effektivisera sitt jordbruk. Om godsägaren ville kunde han avhysa bönderna i den godsägda bondbyn, riva husen och istället uppföra en plattgård.³³

Plattgårdarna skapades genom att de tidigare arrendebönderna avhystes från gårdarna där de tidigare brukat jorden. Flera mindre åkrar slogs samman till en större enhet under

²⁷ Magnus Olofsson, *Tullbergsska rörelsen: Striden om den skånska frälsejorden 1867-1869*, Lund 2008, s. 266.

²⁸ Myrdal & Gadd, 2000, s. 98.

²⁹ Nationalencyklopedin, säteri. Hämtat 2022-03-02

³⁰ Nationalencyklopedin, frälsejord. Hämtat 2022-05-16

³¹ Myrdal & Gadd, 2000, s. 94.

³² Martinius Sture, *Jordbrukets omvandling på 1700- och 1800-talen*, Lund 1982. s. 6.

³³ Myrdal & Gadd, 2000. s. 218

plattgården.³⁴ En plattgård var alltså en större brukningsenhet som ersätter flera mindre gårdar och bönders roll.

Arrendelagstiftningen 1907

I slutet på 1800-talet uppstod en debatt angående en arrendelagstiftning. Förespråkarna till lagstiftningen menade att arrendatorn står i underläge mot godsägaren eller liknande part och behöver skyddas genom en lagstiftning. Det menades också att om arrendatorerna fick bättre villkor skulle jordbrukets avkastning öka samt minska mängden människor som vill emigrera.³⁵

Flertalet motioner skickades till riksdagen under 1890-talet och 1900-talets första år. Vad motionerna innehöll för krav eller mål kunde variera men i helhet grundade det sig i att förbättra villkoren hos arrendatorn. Detta kunde röra sig om att avtalet skulle vara skriftligt och tidsbestämt, antalet dagsverken arrendatorn var skyldig markägaren skulle vara ett fast antal samt vara jämnt utspridda över året och att arrendatorn borde få ersättning för eventuella förbättringar han gjort under avtalets tid.³⁶

När en arrendelag väl trädde i kraft 1907 fick många men inte alla önskemål gehör. Det blev aldrig ett krav på att avtalet skulle vara skriftligt men det skulle nu vara tidsbestämt.

Jordägaren fick också förtydligat under vilka förutsättningar det går att avhysa sin arrendator, förutsättningar kretsar runt misskötsel av jordbruket.³⁷

1.5 Tidigare forskning

Agrarhistoria är ett brett ämne men det kan snabbt bli väldigt precist när ett visst gods eller jordbruket i ett specifikt svenskt landskap undersöks. Forskningen kring plattgårdarnas uppkomst och proletariseringen på landsbygden i Skåne är just ett sådant specifikt ämne och forskningen kring det är inte särskilt stor. Det finns dock ett antal personer som genom åren bidragit med sin kunskap till ämnet.

Jens Möller skrev sin avhandling 1989 om agrara revolutionens effekt på människor och landskapet under de skånska godsen. Möller drar genom sin forskning slutsatsen att godsen

³⁴ Olsson, Mats "Storföretaget Vittskövle 1500-1950" i Olsson, Mats, Sundberg, Kerstin & Skansjö, Sten (red). *Gods och bönder från högmedeltid till nutid: Kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra skånska gods*. (Riga. Preses Nams, Riga 2006). s. 156.

³⁵ Morell, Mats, "Det svenska jordbruket och det tidigare 1900-talets arrendelagstiftning" i Wästfelt, Anders (red), *Att bruka men inte äga*, 2014. s. 151-152.

³⁶ Morell, 2014. s. 167.

³⁷ Morell, 2014. s. 177-178.

varit en stor drivande faktor för jordbruksutvecklingen i Skåne. Dock poängterar han även storjordbrukens roll i utvecklingen.³⁸

Under den stora utvecklingsperioden som 1800-talet var kom mycket att förändras inom godsens drift. I Skåne förekom det att godsen slog ihop sina jordegendomar som tidigare varit fördelade på flertalet frälsebönder under en större plattgård. För att detta skulle ske var jordägaren tvungen att avhysa frälsebönderna. Genom att undersöka mantalslängder kunde Möller se när frälsebönder avhystes för att ge plats åt en ny plattgård.³⁹ Han menar att de före detta frälsebönderna nu hade två alternativ, att ta arbete som statare eller att försöka flytta. Ofta flyttade de före detta frälsebönderna inom samma socken, alternativt så emigrerade dem.⁴⁰

Denna effektivisering av jordbruket förändrade landskapet i stor grad, flertalet förändringar kvarstår än idag. I Malmöhus län lades 58 byar ner i samband med en effektivisering av jordbruket under perioden 1812–1912.⁴¹ Möller exemplifierar hur detta kan se ut genom visa byarna Årsjö och Sövestad som låg under Krageholms gods. Vid mitten av 1700-talet var byarna av liknande storlek, men under godsens effektivisering sprängdes Årsjö och endast Sövestad kvarstod.⁴² Genom att undersöka nutida kartor går det att se att denna förändring kvarstår. Årsjö är idag endast ett namn på kartan där det ligger en handfull hus, Sövestad däremot kvarstår som by.

Möllers forskning rörde sig främst kring 1800-talet och gick ibland över sekelskiftet. Han visar att plattgård systemet ska ha varit som störst den senare halvan under 1800-talet och sen börjat avta.⁴³ Men vid sekelskiftet slutar forskningen kring plattgårdar och frälseböndernas avhysning.

Knut Björk i *Från Flugger till Kreuger*, visar hur bönder i Skåne som brukar andras jord har minskat i antal under 1800-talet. Mellan åren 1810-1850 minskade denna grupp med nästan 40%, samtidigt som mängder bönder som brukar egen jord ökade under samma tidsperiod med cirka 80%. Alltså mängden skatte och kronobönder ökade i antal samtidigt som mängden frälsebönder minskade.⁴⁴ Detta kan verka motsägande mot Möllers forskning men så är inte fallet, snarare kompletterar deras forskning varandra. Björk visar hur mängden

³⁸ Möller, 1989, s. 136-137.

³⁹ Möller, 1989, s. 69.

⁴⁰ Möller, 1989, s. 72-73.

⁴¹ Möller, 1989, s. 67.

⁴² Möller, 1989, s. 84-85.

⁴³ Möller, 1989, s. 134.

⁴⁴ Björk, 1957. s. 36.

arrendebönder minskar för att godsens effektiviserar sitt jordbruk och upplåter plattgårdar. Möller visar att det leder till att godsens fick ett stort behov av arbetskraft och därmed ökar mängden statare och andra former av anställda vid godsens.⁴⁵

Värt att tillägga kan vara att flertalet gods sålde av viss jord eller vissa gårdar av olika anledningar. Det kan ha rört sig om att finansiera andra investeringar inom jordbruket genom att sälja av en del av marken. Ytterligare en anledning är att en eller flera av arvtagarna till jorden helt enkelt ville få ut en större summa pengar istället för ett jordbruk vid ett arvskifte⁴⁶

Björk för även en diskussion om varför plattgårdar var unikt för Skåne och menar att en stor hopslagning av jordegendomar i stil med plattgårdar var möjligt i de områden där jorden ägdes av en eller ett fåtal jordägare, så som det var i Skåne. Godsägarna kunde då effektivisera sitt jordbruk genom att avhysa bönderna i de mindre arrendegårdarna och istället uppföra plattgårdar. Jorden från flera före detta arrendegårdar slogs ihop hos plattgården som nu fick ett större jordbruksareal, ofta uppemot 100-200 hektar.⁴⁷

Mats Morell var professor vid den ekonomisk-historiska institutionen i uppsala och har undersökt arrendelagstiftningen 1907 genom att gå igenom enkäter från 1918 års jordkommission. Morell fann att flertalet kontrakt fortfarande var på uppsägning och inte tidsbestämda, alternativt att kontrakten gick på ett års intervallet, vilket i praktiken blev väldigt prekärt för arrendatorerna.⁴⁸

Avslutningvis menar Morell att arrendekontraktens innehåll ska ha påverkats i rätt låg grad av själva arrendelagstiftningen 1907.⁴⁹ Troligtvis kan godsägarna då ha fortsatt att avhysa bönder genom att upplåta ett års kontrakt; eller som diskuterat i kapitel 1.4; avhysa genom att hänvisa till någon av de anledningarna en arrendator fick avhysas innan kontraktet löpt ur.

Professor Christer Lundh har skrivit om social rörlighet på skånes landsbygd mellan åren 1740-1894. Lundh menar att mängden torpare och backstugusittare minskade av flera anledningar men en stor faktor var "the growth of the statare system which brought about the confiscation of land and crofts and cabins" han nämner även att emigration till Amerika var ett mer lockande alternativ än att vara torpare.⁵⁰ Han menar även att statare och övriga

⁴⁵ Möller, 1989. s.136.

⁴⁶ Möller, 1989. s. 58-59.

⁴⁷ Björk, 1957. s. 37.

⁴⁸ Morell, 2014, s. 180-181.

⁴⁹ Morell, 2014, s. 182.

⁵⁰ Lundh, 1999, s. 61.

anställda inom lantbruket främst kom från torpare och backstugesittare. Barn från obesuttna familjen (torpare osv) har åtta gånger så hög risk att bli obesuttna arbetare inom lantbruket jämfört med barn från jordägande bondefamiljer.⁵¹ Han poängterar att de även kom från bönderna men i en mycket större utsträckning från de med mindre jordegendomar. Lundh gör här ingen skillnad på de olika bondekategorierna frälse, krono och skattebönder utan menar att generellt kom fler statare från tidigare torpare eller torparfamiljer. Men som vi vet från Möllers forskning kom fler statare från frälsebönderna jämfört med de andra boende kategorierna även om det kom ett större antal från de tidigare torparna som Lundh visar. En förklaring till det är enligt Lundh att torparna inte hade samma behov att ha kvar sina barn som arbetare på sin gård utan det var bättre, om inte nödvändigt, att de tog anställning någon annanstans. Dessutom fanns inte samma ekonomiska möjlighet att låta barnen vara kvar vid torpet.⁵²

⁵¹ Lundh, 1999, s. 73.

⁵² Lundh, 1999, s. 68.

2 Undersökning och analys

2.1 Krapperups gods

Det första godset jag har undersökt var Krapperups fideikommiss. Godset ägde år 1878 jord i 11 socknar och är det gods i undersökning som var spritt över flest antal socknar. Krapperup arrenderar ut majoriteten av sin jord vid undersökningens start 1878. Enligt tidigare forskning har flertalet gods vid samma tidpunkt valt att i allt större grad bruka sin jord själv, men till min förvåning arrenderade fortfarande Krapperup ut majoriteten av sin jord 1924. Dock har det skett en mindre förändring i de mån de arrenderas ut, två enheter kan ha slagits ihop till en alternativt så har en större splittrats till ett antal mindre enheter. Men denna förändring gäller endast för ett fåtal enheter.

Generellt verkade Krapperup gods inte avhysa sina frälsebönder med syftet att upplåta större brukningsenheter. Vid undersökningsperiodens start hade Krapperup redan ett antal större brukningsenheter såsom Stora Gärdslöv 7,8 eller Ornakärr 1,7. Kanske har Krapperup avhyst flertalet frälsebönder där innan år 1878. Det är även möjligt att Krapperup hade avhyst arrendatorer för att sedan ersätta dem med en ny såsom vid Bräcke 1 där namnet i mantalslängden var överstruket vid ett avstamp och arrendatorn var avhyst alternativt avliden, för att vid nästa fortfarande arrenderas ut men åt en ny arrendator. I ett enstaka fall hade två enheter slagits ihop till en, det gällde Haga 1 och 2 som år 1878 brukades av två arrendatorer, men år 1924 var enheterna sammanslagna till en enheter under en arrendator. Men på samma sätt har enheter som tidigare brukats av Krapperup istället arrenderats ut, det gäller Elshult 1 och 3. Därför går det inte att dra någon slutsats om att Krapperup skulle avhysa sina frälsebönder med syftet att effektivisera sitt jordbruk perioden 1878–1924.

Dock har det skett en typ av effektivisering vid Krapperups gods, även om brukningsenheterna fortfarande arrenderas ut och inte har dragits in under godset så minskar antalet arrendatorer. Ett antal närliggande jordegendomar arrenderas vid undersökningsperiodens start ut till flertalet olika arrendatorer, det skulle förändras de kommande årtiondena.

Smedstorp gick från att arrenderas ut till fyra olika arrendatorer till att i princip endast ha en arrendator. År 1878 arrenderade Christian Roslund Smedstorp 4 och 10. Smedstorp 5–8 arrenderas däremot ut till tre andra arrendatorer. Detta såg likadant ut 1906, dock arrenderade Axel Roslund (son till Christer Roslund) fortfarande Smedstorp 4 och 10. Smedstorp 5–8 var

likt 1878 arrenderat av tre olika personer. 1924 hade detta förändrats och Axel Roslund arrenderade nu hela Smedstorp 4 till 8 samt 10 med undantag för Smedstorp 5 där halva arrenderade ut till J.P.Jönsson (arrendator för nästan hela Rågåkra), den andra delen av Smedstorp 5 arrenderas av Axel Roslund.⁵³

Här har alltså de andra frälsebönderna försvunnit, antingen har de avhysts eller har de helt enkelt ersatts av Axel Roslund när deras kontrakt löpt ut. Rågåkra var likt Smedstorp helt arrenderat till en och samma person nämligen J.P. Jönsson som arrenderar hela Rågåkra 2, 3, 5–8 samt 11 och 12. Det gjorde även hans far vid undersökningsperiodens start men troligen har då frälsebönderna i Rågåkra avhysts eller ersatts innan 1878. I många fall går arrendet i arv, när fadern har dött eller blivit för gammal och har sonen tagit över, både hos frälsebönder och på större brukningsenheter. Gården Krokstorp 1 gick i arv från far till son, änkan bor nu kvar hos sin son tillsammans med hans familj.⁵⁴ På samma sätt hade arrendena för flera av Krapperups större brukningsenheter tagit över efter sin far som diskuterats tidigare.

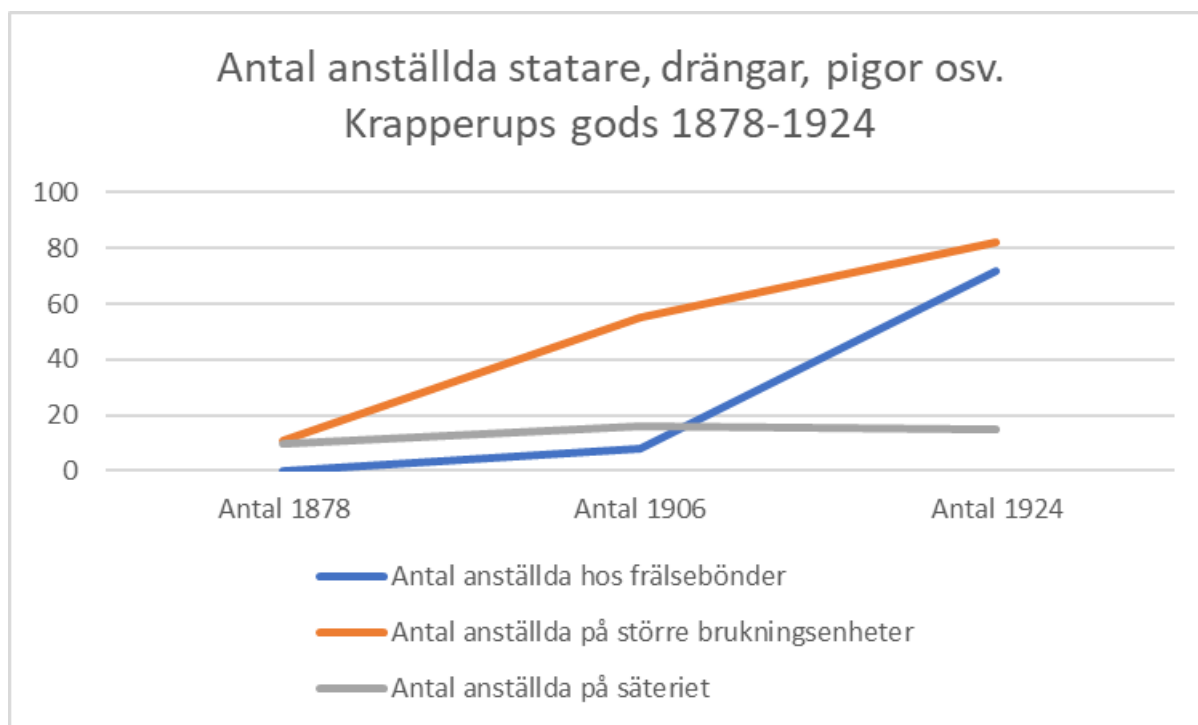
2.1.1 Sociala strukturomvandlingar

Den stora och märkbara förändringen som har skett vid Krapperup gods var den rörande arbetsorganisationen (se figur 1). Det hade skett en stor ökning av antalet statare, drängar och pigor vid de större brukningsenheterna. Varje enhet hade ökat sitt antal anställda med allt från 50% till flera hundra procent. Rågåkra 6 gick från att ha fem statare 1878 till att ha 11 statare samt en piga 1906. Själva Krapperups säteri hade 10 statare och totalt 15 anställda direkt under säteriet 1878, 1906 fanns 16 statare av totalt 30 anställda, 1924 finns endast två pers som direkt benämns som statare i mantalslängden men flertalet som kan räknas inom samma kategori, däribland kördräng, totalt räknas fortfarande 15 anställda inom statarkategorin av nu totalt 40 anställda.⁵⁵ Den stora förändringen av antalet och typen av anställda skedde dock bland Krapperups större brukningsenheter och senare hos Krapperups frälsebönder.

⁵³ Landsarkivet Lund. Mantalslängd Brunnby Socken, 1878, 1906, 1924.

⁵⁴ LLA. Mantalslängd Väsby Socken, 1906, 1924.

⁵⁵ LLA. Mantalslängd Brunnby Socken, 1878, 1906, 1924.

Figur 1⁵⁶

Storbruksenheten Höghult i Vålinge socken gick från att ha fyra drängar med deras hustrur till att ha 20 statare, tre drängar, en piga samt tre arbetare mellan åren 1878 och 1906.

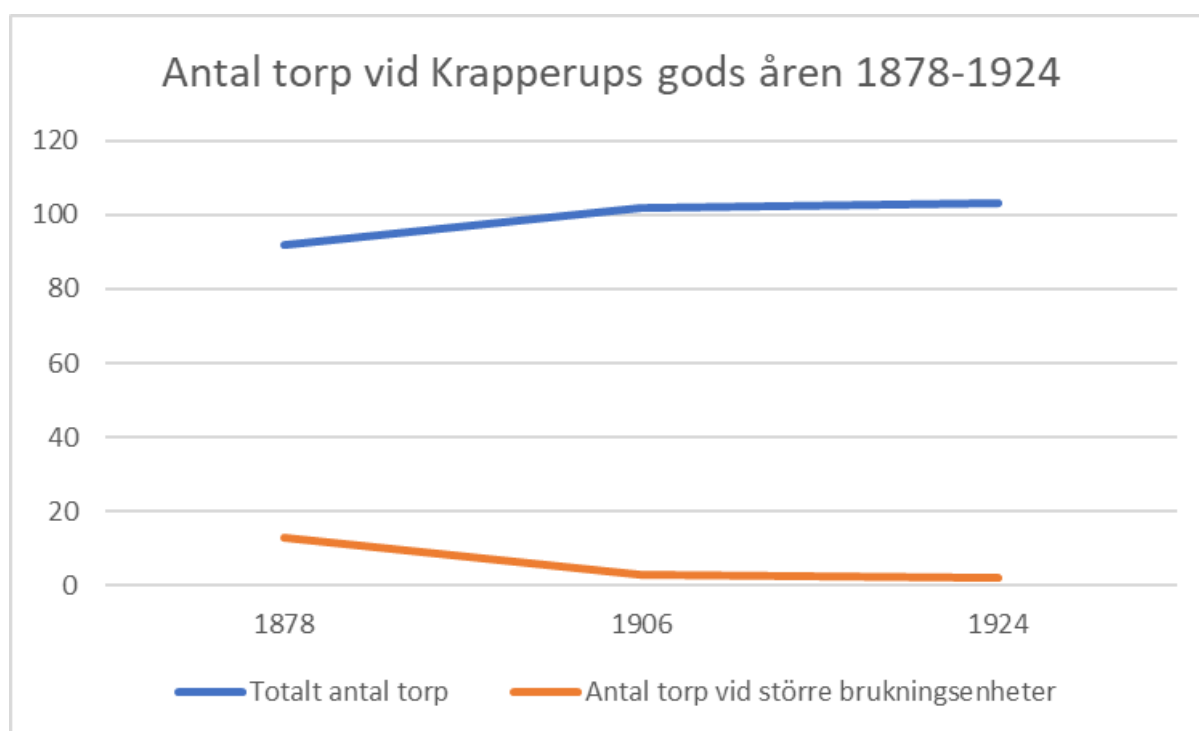
Märkbart är att endast mannen i en familj benämns som "statare" på pappret, med honom fanns oftast en fru och troligen flertalet barn. Så 20 statare var egentligen 20 familjer. Totalt fick Höghult fler arbetare under bruket 1924 men nu uppdelade i flera olika kategorier på samma sätt som övriga större brukningsenheter och säteriet. Ökningen var inte lika stor mellan 1906 och 1924 som mellan 1878 och 1906.

Flera mindre enheter ökade eller fick anställda mellan 1906 och 1924 såsom Unarp 2 bestående av 3/16 mantal fick en dräng och ett tjänstehjon.⁵⁷ Generellt ökade antalet drängar, statare, tjänstehjon och andra liknande yrken enormt under perioden 1878–1924. På vissa större brukningsenheter kunde det öka flera gånger om, exempelvis för Höghult som nämnt tidigare och för Ornakärr. Den största ökningen av anställda vid de större brukningsenheterna skedde mellan åren 1878–1906. Det skedde även en ökning mellan 1906-1924, dock sker här en ännu större kategorisering av yrkena. De benämns inte längre endast som statare utan även kördrängar, maskinist, arbetare osv. Men per definition rör det sig om samma anställningsform och arbetssituation.

⁵⁶ LLA. Mantalslängder, Allerum, Brunby, Bårslöf, Farhult, Fjärestad, Fleninge, Jonstorp, Kattarp, Qvistofta, Vålinge & Väsby socken. 1878. 1906. 1924

⁵⁷ LLA. Mantalslängd Jonstorp Socken. 1906, 1924.

Under hela perioden låg antalet anställda direkt under säteriet på ungefär samma nivå med relativt små variationer sett till antal men har ändå rört sig från 10 anställda statare till 16 mellan åren 1878 och 1906. År 1924 benämndes endast två personer direkt som statare men ytterligare 13 personer tillhörde statarkategorin.

Figur 2⁵⁸

Torparna tenderade till att bli offren för proletariseringen inom Krapperups gods då godset i stor grad har kvar sina frälsebönder. Många torp var kvar i slutet av undersökningsperioden men försvann helt på vissa brukningsenheter, särskilt de stora brukningsenheterna. Ornakärr 1,7 hade år 1878 tre torp, 1906 var endast ett kvar och 1924 hade det sista försvunnit. Samtidigt gick Ornakärr från att ha inga anställda till att få flertalet statare och närliggande yrkeskategorier.⁵⁹ Samma sak gäller Stora Görslöv 7,8 som gick från sex till två torpare mellan 1878–1924.⁶⁰

⁵⁸ LLA. Mantalslängder, Allerum, Brunnby, Bårslöv, Farhult, Fjärestad, Fleninge, Jonstorp, Kattarp, Qvistofta, Välinge & Väsby socken. 1878. 1906. 1924

⁵⁹ LLA. Mantalslängd Väsby Socken. 1878, 1906, 1924.

⁶⁰ LLA. Mantalslängd Jonstorp Socken. 1878, 1906, 1924.

Med tanke på tidigare forskning och litteratur som är inkluderat i denna undersökning var det en väntad utveckling att de större brukningsenheterna skulle anställa betydligt fler statare och arbetare inom samma kategori under perioden. Men att frälsebönderna också skulle göra det, bara vid ett senare tillfälle var oväntat. De större brukningsenheternas antal anställda ökade som mest 1878–1906 medan frälseböndernas anställda nästan var oförändrat under samma tidsperiod, istället ökade deras anställda under perioden 1906-1924 med 800%. Värt att nämna är att de som var anställda hos frälsebönderna benämndes i klar majoritet som antingen dräng eller piga. På samma sätt har de större brukningsenheterna och säteriet en majoritet av kördrängar, ryktare, statare, statdräng och liknande. De större brukningsenheterna hade även mycket större antal anställda. Exempelvis hade endast Höghult 20 anställda statare tillsammans med två pigor, en dräng samt tre arbetare, tillsammans var cirka en tredjedel av alla anställda under Krapprupps större brukningsenheter på Höghult. Det är inte konstigt att de större enheterna har fler anställda än en bondgård, då deras ekonomiska förutsättningar för att anställa någon såg betydligt annorlunda ut. Men då det fanns många gånger fler bondgårdar än vad det fanns större brukningsenheter gör det att även få anställda på ett större antal gårdar sammantaget blir en stor siffra.

2.2 Krapperups gods analys

Det totala antalet torp vid Krapperups gods låg på ungefär samma nivå hela undersökningsperioden. En stor anledning till det är att vissa enheter som Bräcke 5 och 10 delades gick från att ha en eller två större arrendatorer 1878 till att bestå av en större mängd torpare 1906 och 1924. Samtidigt minskade mängden torpare som låg under de större brukningsenheterna från 17 till 3 mellan 1878 och 1906 och år 1924 var det endast ett torp kvar bland Krapperups stora brukningsenheter. Därav höll sig det totala antalet torpare vid hela godsets egendomar på ungefär samma nivå. Men tittar jag endast på de större brukningsenheterna såg jag att torparna försvann och blev ersatta med betald arbetskraft i form av statare, drängar och pigor. Det sociala hoppet från torpare till statare var kanske egentligen inte särskilt stort men var trots det ett steg neråt. Likt Lundhs tidigare forskning verkar statarsystemet utvidgas på torparnas bekostnad. Det kan även förklaras genom att plattgårdar eller andra större brukningsenheter inte har samma tillgång till dagsverken som själva säteriet har, då behöver istället anställa fler statare.⁶¹

⁶¹ Olsson, M, 2006 s. 159.

2.2.1 En hög nivå av torpare

Christer Lundh skriver en del om just detta men han berör främst torpare. Han menar att bland torpare saknades den ekonomiska möjligheten att ha kvar sina barn som arbetare på gården, det blev då vanligt att barnen flyttade ut i ung ålder för att arbeta som dräng eller någon liknande anställning under en annan gård. Med tanke på att Krapperup kontinuerligt under hela undersökningsperioden hade drygt 100 torp och tillhörande torpare var det mycket möjligt att flertalet av de nyanställda kom från torparfamiljer. Som Lundh skriver saknade torpare den ekonomiska möjligheten att låta barnen vara kvar i vuxen ålder på gården som egen arbetskraft.

Att så många torp fortfarande fanns kvar under Krapperups gods var alltså inte särskilt märkvärdigt. Från torparna krävdes dagsverken in, generellt två dagar i veckan där då torparna ska arbeta vid godset eller någon annan större enhet. Mats Olsson visar i sin djupdykning och undersökning av Vittskövle gods att torparnas dagsverken kunde stå för en stor andel av den totala arbetskraften. Vid Vittskövle var det år 1915 ca 20% av det totala arbetskraftsbehovet som täcktes av torparnas dagsverken. Olsson påvisar också hur andra forskare funnit liknande exempel vid andra gods, där till och med torparsystemet expanderade efter sekelskiftet.⁶²

2.2.2 En effektivisering av jordbruket?

Flertalet av Krapperups större brukningsenheter växte genom att närliggande arrendegårdar lades till på bekostnaden av ett antal frälsebönder. Inom Krapperups gods syntes inga massavvisningar med den följande uppkomsten av en eller flera större brukningsenheter. Däremot växte flera av de redan existerande stora brukningsenheterna i storlek. Här verkar både Möllers och Lundhs tidigare forskning stämma. Lundhs i den mån att torparna försvann för att ge upphov till statarsystemet och Möllers i den mån att frälsebönder försvann när de stora brukningsenheterna expanderade. Generellt gäller båda de påståendena för Krapperups större brukningsenheter.

⁶² Olsson, M, 2006. s. 158-159.

2.3 Skabersjö gods, en annan struktur?

Skabersjö gods jordbruksstruktur skiljer sig till viss del från Krapperup. Det fanns inte ett lika stort bestånd av torp och torpare. Vid början av undersökningsperioden 1878 fanns det ca 25 torp under alla Skabersjös egendomar för att sedan minska till 14 torp vid år 1906. Jämfört med Krapperup vars torp-nivå låg runt 100 torp hela undersökningsperioden 1878–1924. En annan skillnad är att Krapperup gods hade i stort sett samma jordegendomar 1878 som 1924. Skabersjö har istället blivit av med en del av sina jordegendomar, troligen har de sålts av olika anledningar alternativt försvunnit i arvskiten eller liknande.

Vid undersökningsperiodens start ägde och arrenderade Skabersjö gods ut samtliga jordegendomar i byn Törringe. En ypperlig grund för att avhysa frälsebönderna och upplåta en eller flera större brukningsenhet i dess plats. Men till min förvåning hände inte det, åtminstone inte mellan åren 1878–1924. Istället kom ca hälften av egendomarna i Törringe att omvandlas till självägande bönder och de ägdes inte längre av Skabersjö. Däremot skedde det en viss effektivisering och med den möjligtvis flertalet avhysningar. 1878 var nästan alla Skabersjös egendomar i Törringe fördelade på varsin arrendator (förutom Törringe 1 som låg under Bönnarp). 1906 hade den större brukningsenheten Bönnarp utöver Törringe 1, bitar av både Törringe 6 och 15 och vid undersökningens slutår 1924 brukade Bönnarp hela Törringe 2, 5 och 6. År 1878 var samtliga av enheterna i Törringe utarrenderade till frälsebönder, år 1924 hade samtliga antingen sålts av eller sammanslagits under den större enheten Bönnarp. Det verkar alltså inte som att massavhysningar (där flera frälsebönder boende på ett och samma område avhystes) ägde rum inom Skabersjö eller Krapperups gods 1878–1924. Däremot talar Skabersjös redan existerande antal större brukningsenheter för att det hänt före undersökningsperioden. Möller menar att uppförandet av plattgårdar var som störst 1845-1890 för att sedan avta. Det kan alltså fortfarande ha hänt och det är mycket troligt att Skabersjö och Krapperup upplåtit sina plattgårdar tidigare. Exempelvis står det i Skånes Ekonomiska Kalender att plattgården Kristineberg under Skabersjö gods byggdes 1863.⁶³ Inte heller ska några nya större brukningsenheter ha anlagts under denna tiden, däremot har flera av de redan befintliga större brukningsenheterna vuxit till sig och fått allt större jordegendomar under sig. Ljunggården var en sådan enhet som växt till sig, flertalet egendomar i Skabersjö ligger nu under Ljunggården istället för att arrenderas ut.⁶⁴ Flera

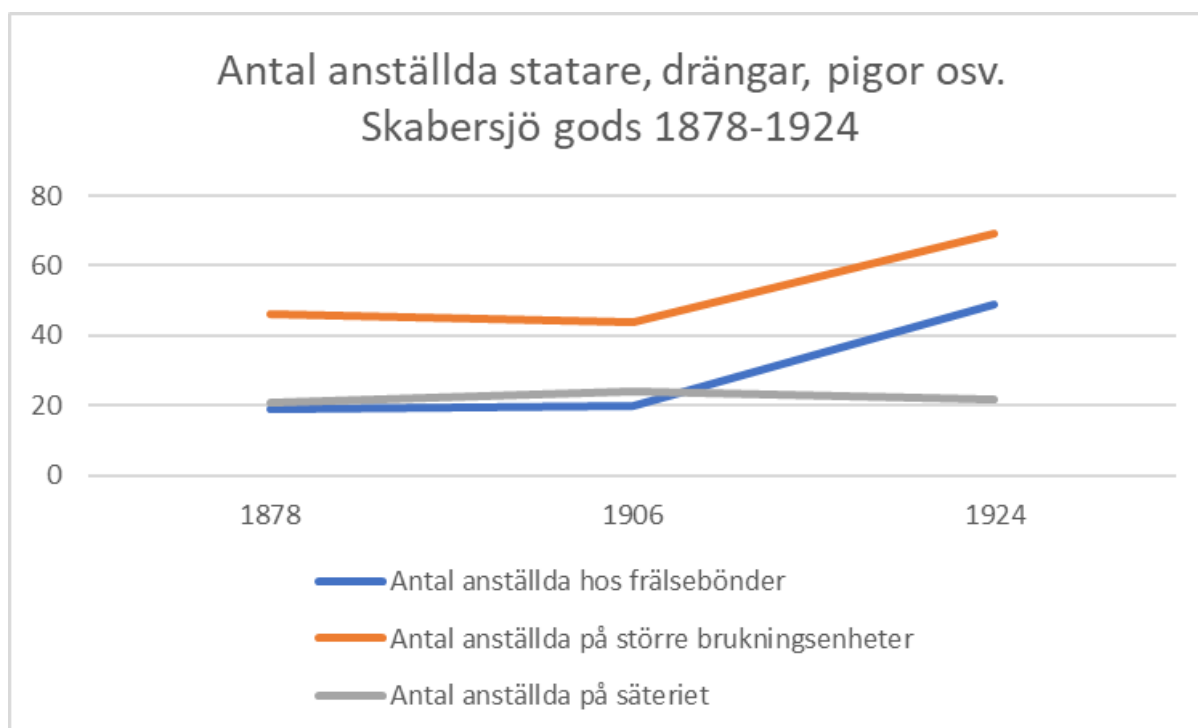
⁶³ Larsson, Velandar & Arcadius, 1878. s. 458.

⁶⁴ LLA. Mantalslängd Skabersjö Socken, 1878, 1906, 1924.

egendomar som tidigare hade flera olika arrendatorer låg istället under samma arrendator. År 1878 arrenderades fyra olika enheter i Skabersjö ut till fyra olika arrendatorer, men år 1906 låg samma fyra enheter under en och samma arrendator.

Allt fler anställda inom Skabersjö gods

Bilden nedanför visar antalet anställda under de olika kategorierna inom Skabersjö gods. Till skillnad från Krapperups gods ökade både de större brukningsenheterna och frälsbönderna mellan samma nedslag i undersökningen och till liknande grad. Värt att notera är att de större brukningsenheterna redan hade ett rätt stort antal anställda både 1878 och 1906, vilket liknande enheter på Krapperups gods inte hade. Dessutom hade det tillkommit två större brukningsenheter på Skabersjö genom att en arrendator brukade flera medelstora enheter. Utan dem hade ökning inte varit lika signifikant hos de större brukningsenheterna. En del av storbruksenheterna anställde inte fler under hela undersökningsperioden, storbruksenheten Kjedarp 1 på 1¼ mantal hade konstant åtta anställda. Samtidigt gick enheten Bönnarp 1 från fyra anställda till 10 mellan år 1878 och år 1906.

Säteriet hade här genomgått en liknande utveckling som Krapperups säteri gjorde. En mildare variation av antalet anställda som både går upp och ner. Dessutom förekom även här en allt större kategorisering av anställda där mängden som direkt nämndes som statare gick från 15 till åtta men allt fler av andra yrkestitlar inom statarkategorin förekom.

Frälsebönderna har inom Skabersjö gods genomgått samma utveckling som inom Krapperups gods och haft allt fler anställda under sig, utvecklingen var dock inte lika drastisk men fortfarande en ökning med ca 150%. Skabersjö hade även ett lägre antal frälsebönder 1924 än 1878, flertalet jordegendomar som tidigare arrenderats ut hade antingen sålts av eller inkorporeras under en annan större enhet. I relation till det blir ökningen av anställda ännu intressantare.

2.4 Skabersjö gods analys

Värt att notera är att Skabersjö och Krapperup var kring 1878 det största respektive näst största godsens i Skåne. Skillnaden i antal torp lär alltså inte ha med storlek att göra utan lär snarare vara relaterat till godsens egna historik och arbetssätt. Kanske hade Skabersjö ett mycket större antal torp några årtionden tidigare men i takt med att godset moderniserats har det gamla torparsystemet sakta fasats ut och byts ut mot anställd arbetskraft. I en av mantalslängderna från 1906 stod det "upplåtit till stathus" bredvid en enhet som tidigare varit ett torp.⁶⁷ Det finns alltså, utöver allt fler hade anställts bland de olika jordbruksenheterna, explicita bevis på att Skabersjö ersatte sitt gamla torparsystem med det nyare statarsystemet. Likt Krapperup hade mängden anställda på de godsägda frälsegårdarna ökat enormt, dock inte i lika stor grad men det har fortfarande rört sig om en dubbling. Det var främst en ökning av "arbetare", "drängar" och "pigor"

I Christer Winbergs proletariseringsteori menade han att när ett gods säljer av frälsejorden var det inte alltid möjligt för frälsebönderna att köpa jorden.⁶⁸ Det verkar stämma in bra på fallet

⁶⁵ Notera att Skabersjös stora brukningsenhet Christineberg på fem mantal och flertalet anställda inte räknats in i undersökningen då gården försvann på tidigt 1920-tal och inte återfanns mer än ett överstruket namn i mantalslängderna. Flertalet av Christinebergs egendomar låg nu under en annan plattgård i samma socken men som ägdes av firman Weibull. Oxie socken 1878, 1906, 1922, 1923, 1924.

⁶⁶ LLA. Mantalslängder. Bjereshög (Bjärshög), Hyby, Oxie, Skabersjö, Svedala & Törringe socken. 1878. 1906. 1924.

⁶⁷ LLA. Mantalslängd Oxie Socken 1906.

⁶⁸ Winberg, Christer, *Folkökning och Proletarisering*. 2. uppl, Lund 1977. s. 173.

med Törringe, där stora delar av byn inte längre var ägt av Skabersjö. Exempelvis Törringe 17 som tidigare hade arrenderats ut ägdes år 1924 av kommunordförande Vilhelm Larsson. Skabersjö gods genomgick en liknande effektivisering av sitt jordbruk som Krapperup gjorde i den mån att godsen fortfarande arrenderade ut en stor del av sina jordegendomar men till ett allt färre antal arrendatorer. År 1878 arrenderades enheten Ryd 1 ut till fyra olika stora arrendatorer, enheten Ryd 2 till fyra lika stora arrendatorer och enheten Ryd 3 till fem olika stora arrendatorer. Samtliga av enheterna bestod i sin helhet av 1 mantal var. År 1906 hade antalet arrendatorer minskat till tre (Ryd 1), två (Ryd 2) samt tre (Ryd 4) arrendatorer vid respektive enhet. Vid undersökningsperiodens slut år 1924 hade en ännu större förändring skett, enheterna Ryd 1, 2 och 3 arrenderades fortfarande ut men nu hade samtliga av dem endast en arrendator var. Tretton arrendatorer hade blivit tre, här har arrendatorn antingen avhysts, avlidit eller inte fått sitt arrendekontrakt förnyat när det löpt ut.⁶⁹ Lika många arrendatorer hade avhysts på varsin sida om år 1906 när Skabersjö gods hade effektiviserat sitt jordbruk. Mats Morells forskning om arrendelagstiftningens oförmåga att utföra sitt syfte stämmer, då flertalet avhysningar fortfarande skådades efter att lagstiftningen trädde i kraft.

2.5 Barsebäcks gods, ett stort men koncentrerat gods

Från 1878 till 1924 förändrades inte strukturen på Barsebäcks gods huvudsocken (Barsebäck) i någon större grad. Enheten Barsebäck 33 brukades under de första två nedstampen helt av Saltviks gård, men år 1924 brukades 3/16 av säteriet. Visserligen brukade ägaren av godset både Saltviks gård samt säteriet så vilken skillnad detta gjorde i praktiken är svårt att veta. Utöver det hade drygt halva Barsebäck 38 lagts in under säteriets drift istället för att i helhet brukas av torpare i Sjöbo. Torparna brukade fortfarande hela Barsebäck 31. Annars var det ingen signifikant förändring i strukturen i Barsebäck socken, samtliga enheter som arrenderades ut till frälsebönder år 1878 arrenderades även ut år 1924. Ett antal av enheterna delade arrendator, även det var sig likt under hela perioden. Ett exempel på detta är Barsebäck 21 som alltid hade samma arrendator som Barsebäck 26 eller arrendatorn på Barsebäck 16 som även arrenderade Barsebäck 24 och 35. Det fanns alltså ett antal större brukningsenheter under Barsebäck som samtliga bestod av en gemensam arrendering av flera enheter. Samtliga enheter av Barsebäck 2-41 var på 9/16 mantal (förutsatt att de inte delades av flera arrendatorer), två sådana enheter landar på en hel och 2/16 mantal. Detta gjorde att ett antal av frälsebönderna i Barsebäck per min definition fick räknas som större

⁶⁹ LLA. Mantalslängd Skabersjö Socken 1878, 1906, 1924

brukningsenheter då de gick över ett mantal. Barsebäcks struktur såg dock generellt likadan ut under hela undersökningsperioden, samma gårdar arrenderades ut. Om två eller flera hade arrenderats ut tillsammans år 1878 var de även utarrenderade tillsammans år 1924. Återigen låg den stora förändringen i antal anställda under godset olika enheter.

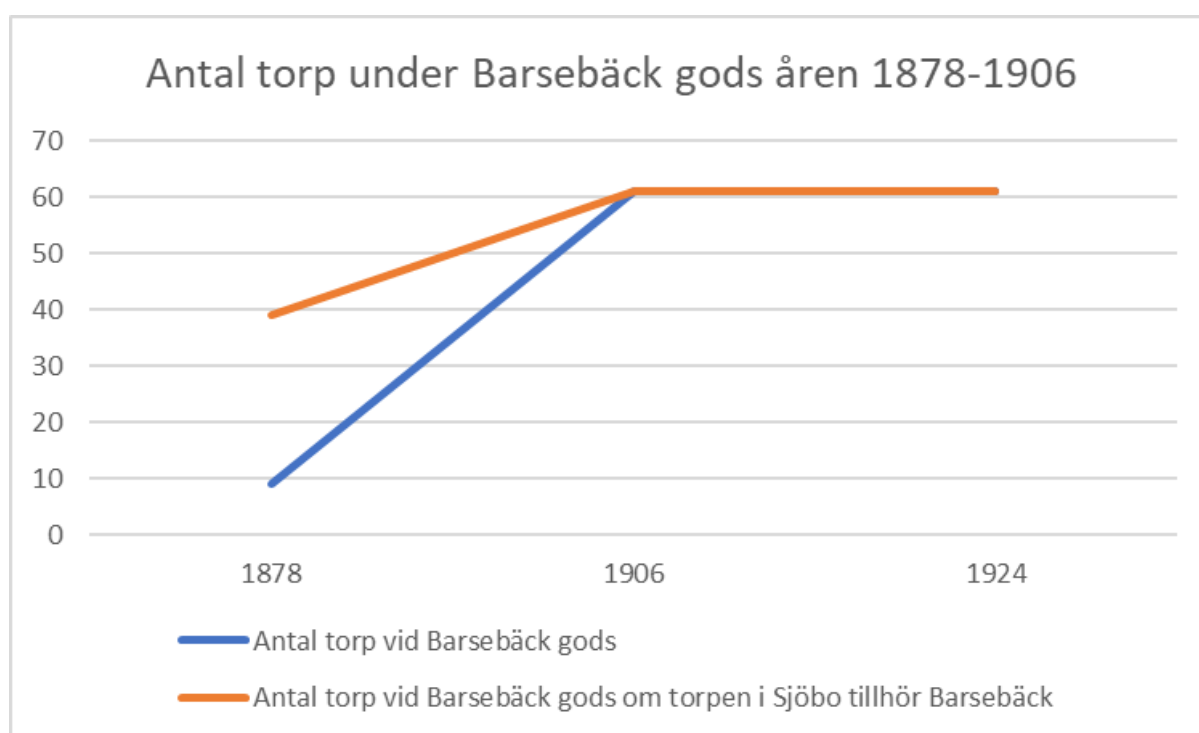
Barsebäck 41 var en större brukningsenhet med namnet Saltviks gård. Den benämndes inte ordagrant som Saltviks gård i mantalslängderna men i husförhörslängderna gjorde den det och kom efter Barsebäck 40. Dessutom hade Saltviks gård i husförhörslängderna samma ladufogde och statare år 1878 som Barsebäck 41 hade i mantalslängderna, därför kan jag anta att Barsebäck 41 är Saltviks gård som brukade en stor del av jorden i socknen i Barsebäck socken.⁷⁰ Saltviks gård (Barsebäck 19, 22, 27, 33, 39, 41) gick från sex statare på själva Saltviks gård och fyra arbetare utspridda bland jordegendomarna år 1878, till nio statare år 1906 för att tillslut landa på 13 anställda år 1924. Analyseras endast Saltviks gård sker en ökning med runt 50% mellan varje nedstamp, men arbetarna utspridda på Saltviks olika enheter behöver inkluderas vilket gör att antalet anställda blir 10 år 1878, då blir ökningen inte lika markant och det sker faktiskt en minskning från 10 till 9 anställda mellan år 1878 och 1906 för att sedan öka till 13 år 1924.

Barsebäck hade även en del jordegendomar i Hofterups socken, där kom strukturen att förändras i betydligt större grad än i huvudsocknen. Barsebäcks egendomar i Hofterup bestod av Hofterup 12-19, Hofterup 20 fanns även men var två torp och återfanns endast i 1878 års mantalslängd. Hofterup 12, 14 och 19 låg år 1878 under Barsebäck gods. År 1906 låg endast Hofterup 14 under godset och enheten Hofterup 19 delade arrendator med Hofterup 16. Den största förändringen i Hofterup socken kom dock mellan år 1906 och år 1924. Barsebäck gods hade då slutat med att bruka hela enheter i Hofterup 12-19 och brukade istället olika stora andelar på varje enhet. Andelen godset själv brukade kunde variera, på Hofterup 14 brukades nästan hela enheten, 4/8 av totalt 5/8 mantal, medans på Hofterup 16 brukades endast 3/16 utan 10/16 mantal. Sådär såg det ut på samtliga av Barsebäcks egendomar i Hofterup socken 1924.

⁷⁰ LLA. Husförhörslängd Barsebäcks församling 1878.

2.5.1 Strukturomvandlingar inom Barsebäck gods

Barsebäck gods anlade flertalet nya torp mellan 1878 och 1906 och behöll samma torpmängd därefter (se figur 4). Två fulla brukningsenheter (Barsebäck 31 och 38) brukades av torpare i Sjöbo år 1878 och år 1906, vid det sista undersökningsåret 1924 hade ca hälften av jorden på Barsebäck 38 lagts in under godsets eget bruk men resten av jorden på Barsebäck 38 samt all jord på Barsebäck 31 brukades fortfarande av torpare i Sjöbo.⁷¹ De nya torpen som hade anlagts låg i Hofterup socken under Lundåkra säteri. Jag valde att räkna Lundåkra säteri som en större brukningsenhet då Lundåkra, trots att det var ett säteri, inte var Barsebäck gods huvudenhet, det var själva Barsebäck säteri.⁷²

Figur 4⁷³⁷⁴

⁷¹ LLA. Mantalslängder Barsebäck Socken 1878, 1906, 1924.

⁷² LLA. Mantalslängd Hofterup Socken 1878, 1906, 1924.

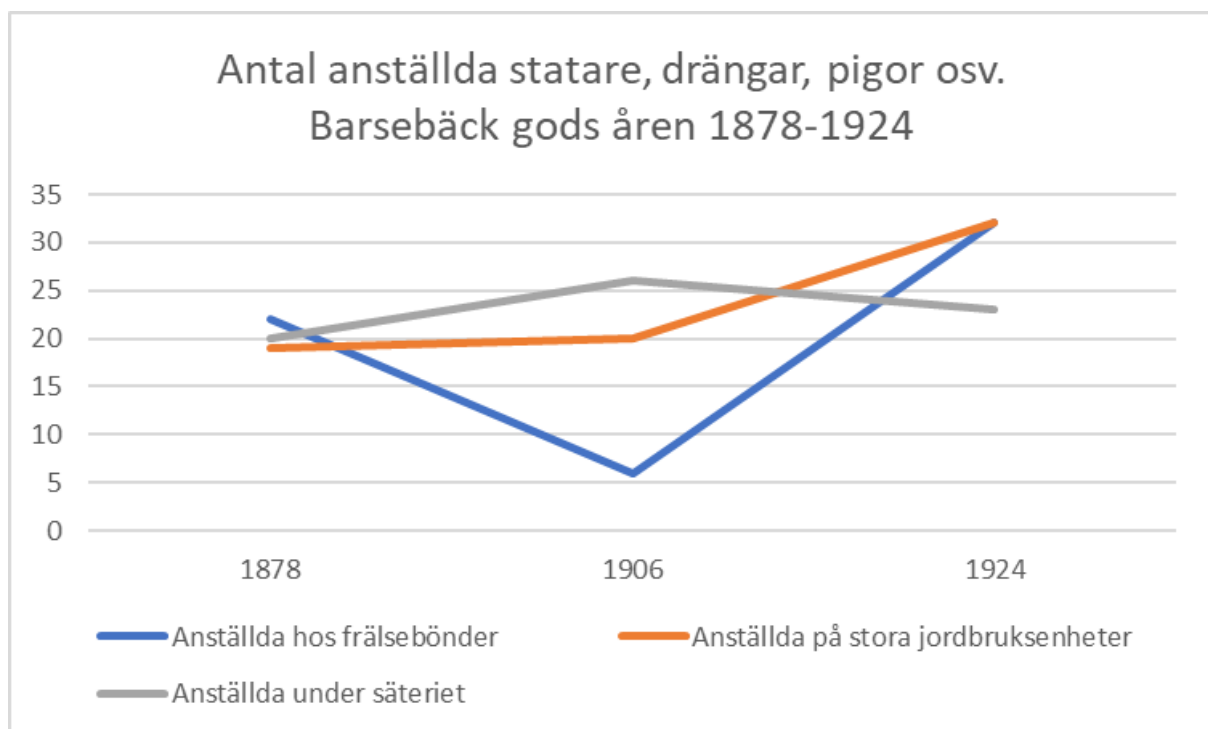
⁷³ Värt att notera är att Barsebäck hade flertalet torp i Barsebäck fiskeläge men de arrenderades ut till Sjömän, fiskare och båtskaptener. De saknar jord och var inte en del av Barsebäck gods jordbruk, därav har de inte räknats in i undersökningen för något år. Utöver det fanns flertalet torp år 1878 som möjligen låg under Barsebäck gods men det stod aldrig explicit att de ägdes av Barsebäck, varken i mantalslängderna eller husförhörlängderna. Det rör sig om 30 torp i Sjöbo varav 13 ägdes av Barsebäck både år 1906 och 1924. Dessutom utgår lite jord från Barsebäck 31 och 39 till torpare i Sjöbo, det är alltså rätt troligt att de är kopplade till godset men av osäkerheten har de valts att exkluderas från statistiken år 1878.

⁷⁴ LLA. Mantalslängd. Barsebäck, Hofterup, Svenköp socken. 1878. 1906. 1924

Frälsebönderna inom Barsebäck gods hade en väldig hög nivå anställda drängar och pigor redan vid undersökningens start år 1878 (se figur 5) för att sedan minska till nivå med övriga undersökta gods år 1906 (se figur 5). Tillslut ökade antalet anställda till en nivå högre än den vid start året, likt de andra undersökta godsen.

Anställda vid storbruksenheterna ökade inte i någon noterbar utsträckning mellan 1878 och 1924, kanske hade det att göra med att en stor del av arbetskraftsbehovet täcktes av de nya torpen som hade anlagts under godset?

Säteriet utvecklade sig också som de övriga undersökta godsen fast med en mycket kraftigare variation. Ökning var större men likt övriga gods håller sig säteriet kring ungefär samma antal anställda över hela perioden.

Figur 5⁷⁵

2.6 Barsebäck gods analys

Likt Krapperup gods hade Barsebäck en hög nivå av torp och torpare, varav en stor del av dem tillkom vid Lundåkra säteri mellan åren 1878 och 1906 för att sedan vara kvar år 1924. Det är även möjligt att flertalet av torpen i Sjöbo låg under Barsebäck gods även 1878 men då det inte gick att bekräfta har de ej räknats med.

⁷⁵ LLA. Mantalslängd. Barsebäck, Hofterup, Svenköp socken. 1878. 1906. 1924

Barsebäcks egna säteri genomgick en förändring i antalet anställda i samma stil som tidigare undersökta gods där antalet anställda först ökar för att sedan minska till viss grad.

Förändringen i antal är inte särskilt stor och rör sig endast om ett enstaka antal.

Jag kan inte veta exakt anledning till varför Barsebäck gods fortfarande arrenderar ut samma jord under hela tidsperioden med undantag för den i Hofterup socken samt halva Barsebäck 38. Däremot kan jag veta att de aktivt måste ha upprättat nya arrendekontrakt då det inte varit samma personer som arrenderat gårdarna år 1878 som år 1924. När den gamla arrendatorn avlidit hade Barsebäck gods haft möjligheten att själv bruka jorden genom att inte upprätta ett nytt kontrakt, det förutsätter dock att det fanns ett kontrakt, vilket det inte alltid gjorde.⁷⁶

2.7 Ellinge gods, ett gods i spillror

År 1878 var Ellinge gods väldigt likt övriga gods och skilde sig inte i någon större utsträckning. Likt Skabersjö gods ägde Ellinge gods all jord i byn Ellinge. Av samma anledningar som hos Skabersjö gods och byn Törringe var det en bra grund för att avhysa frälsebönderna och upplåta en eller flera större brukningsenheter. Men även här skulle det inte hända, år 1906 var ca en fjärdedel av egendomarna i Ellinge nu självägda. Samtliga egendomar som fortfarande låg under Ellinge arrenderades ut med undantag för Ellinge 13 som brukades under godset. Flertalet av egendomarna delade arrendator eller hade mindre bitar på andra egendomar såsom arrendatorn på Ellinge 10 som även arrenderade Ellinge 5 och en del av Ellinge 7.

Förändringarna i byn Ellinge var dock relativt milda jämfört med de stora förändringarna som ägde rum bland övriga egendomar i Ellinge, Borlunda och Örtofta socken samt vid godsets säteri. Godsägaren C.F. Dücker dog 1889 utan någon direkt arvtagare, arvet gick istället till hans systerson C. F. Wrangel.⁷⁷ Säteriet hade splittrats där hälften av jordegendomarna låg under Wrangel och den andra halvan låg under släkten Barnekow. Flertalet av de tidigare Dücker ägda torpen och jordegendomarna i Ellinge låg nu antingen under Barnekow eller Örtofta sockerbruk. Gårdarna Nöbbelöv 14 och Ornaberga 1 och 2 blev egenägda.⁷⁸

Enheter i Lilla och Stora Kasteberga ägdes av släkten Wrede som i stor grad arrenderade ut egendomarna. I Örtofta socken hade samtliga av C.F. Dückers egendomar istället hamnat i

⁷⁶ Morell, 2014, s. 181.

⁷⁷ Ellinge slott Eslövs kommuns hemsida. Hämtat 05-06-2022.

⁷⁸ LLA. Mantalslängd Västra Sallerup Socken 1906.

Bennet släkten som var besläktade med Dücker ätten och fått tillträde till Örtofta säteri och övriga egendomar via C.F Dücker och hans brors död som båda dog barnlösa.⁷⁹

Ellinge gods egendomar som år 1878 ägdes av C.F Dücker hade nu alltså splittrats mellan tre olika släkten eller i hög grad blivit egenägda av icke-frälsepersoner. Jag har dock valt att undersöka de egendomar som tidigare tillhörde C.F Dücker resten av undersökningsperioden för att se hur utvecklingen ser ut där. Däremot kommer jag inte att inkludera siffrorna från Ellinge gods och egendomarna som tidigare tillhört C. F. Dücker i någon slutstatistik. Det fanns enheter som år 1878 gick inom kategorin större brukningsenheter för att sedan splittras och därmed endast räknas som mellanstora brukningsenheter. Det blev då problematiskt och missvisande för statistiken då det skulle se ut som en minskning eller åtminstone en inte lika stor ökning av anställda hos de större brukningsenheterna om flertalet försvinner. Men det blir trots det intressant att följa och diskutera hur det kan se ut när ett gods splittras och byter ägare.

År 1906 hade gården Slättäng via arv övergått till Bennetsläkten som arrenderade ut den. Övriga egendomar i Örtofta socken som också ägdes av Bennet arrenderades ut till arrendatorn på Slättäng. Detta är en stor förändring jämfört med år 1878 då flertalet av enheterna arrenderades ut till olika arrendatorer. År 1924 låg fortfarande alla enheter under Slättäng men brukades då istället av Bennet själv.⁸⁰ Det såg alltså ut som om Bennet gjorde en större strukturförändring på Slättäng och egendomarna i Örtofta socken med tanke på att flertalet av egendomarna tidigare arrenderats ut men år 1924 låg under Slättängs gård.

2.7.1 Ellinge gods anställning

Det är svårt att följa och se någon form av utveckling på de olika enheterna som år 1878 låg under Ellinge gods. Den enda enheter som enkelt går att titta på är själva säteriet som 1878 hade 21 anställda arbetare med tre till fem ytterligare eventuella drängar och pigor som var svåra att urskilja från mantalslängden. År 1906 hade säteriet 18 anställda (säteriet nu var delat i två delar). År 1924 var 24 anställda under godset samt sju torp med torpare. Likt övriga säteriet är det inte någon större minskning eller ökning på själva säteriet. Andra enheter har som nämnts tidigare bytt hand och ändrat storlek, det blir därav svårare att få ut ett säkert resultat utifrån de enheterna. Ornaberga 1 och 2 låg 1878 under samma

⁷⁹ Örtofta säteri Eslövs kommuns hemsida. Hämtat 05-06-2022.

⁸⁰ LLA. Mantalslängd Örtofta Socken 1878, 1906, 1924.

arrendator och räknades då som en större brukningsenhet med 6 anställda. År 1906 var båda enheterna självägda och räknades därmed inte som en större enhet. Ornaberga 1 hade sju anställda och Ornaberga 2 hade fyra anställda. År 1924 hade Ornaberga 1 åtta anställda och Ornaberga 2 saknade anställda.

Slättängs gård minskade sitt antal anställda mellan år 1878 och 1906, mängden som benämndes som statare var densamma men fyra pigor och fem drängar försvann. År 1924 var antalet anställda detsamma som år 1924, totalt 13 stycken.

2.8 Ellinge gods analys och arvskiten

På grund av omständigheterna på Ellinge gods var det svårare att analysera och säga något konkret utifrån materialet. Men undersökningen av Ellinge gods mellan år 1878 och 1924 har gett en intressant inblick i domänsplittring samt bidragit till att nyansera uppsatsen.

Arvskiten där ett gods splittras var inget ovanligt bland storgodsen i Sverige även om det, såklart var oönskat från godsägarens håll.⁸¹ Gert Jeppsson diskuterar arvskiten i ett kapitel i *Gods och bönder från högmedeltid till nutid: Kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra svenska gods*. Han nämner hur domänförändringar, både ökning och bortfall, såklart kunde ske via köp och byten av mark men även via strategiska äktenskap.⁸² Dücker familjen var ingifta och därmed besläktade med både Barnekow och Bennet släkterna vilket förklarar de två sistnämndas del i arvet efter att båda Dücker bröderna dog barnlösa och deras egendomar fördelades på besläktade familjer.⁸³ Det verkade som att de nya ägarna i viss mån förändrade strukturen på sina nya ägor. Flera jordegendomar i Benstorp och Vaggarp arrenderades ut år 1878, visserligen hade Slättäng redan vissa mindre bitar på några av egendomarna men inte fulla andelar. När Bennet släkten tagit över brukades istället majoriteten av jorden i Benstorp och Vaggarp under Slättäng (de delade arrendator).⁸⁴

Att diskutera skillnaden i antalet och typen av anställda på Ellinge gods visade sig också vara svårt att göra. Som nämnt tidigare var det inte en särskilt stor ökning av anställda på Ellinge säteri, likt övriga säterier. Säteriet hade dock möjlighet att få in arbetskraft från annat håll, exempelvis dagsverken från torpare men även från de drängar och pigor som var anställda

⁸¹ Jeppsson, Gert "Arvskiten och nätverk" i Olsson, Skansjö, Sundberg (red), *Gods och bönder från högmedeltid till nutid: kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra skånska gods*. 2006, s. 126.

⁸² Jeppsson, 2006, s. 138.

⁸³ Ellinge slott Eslövs kommuns hemsida. Hämtat 05-06-2022. samt Örtofta säteri Eslövs kommuns hemsida. Hämtat 05-06-2022.

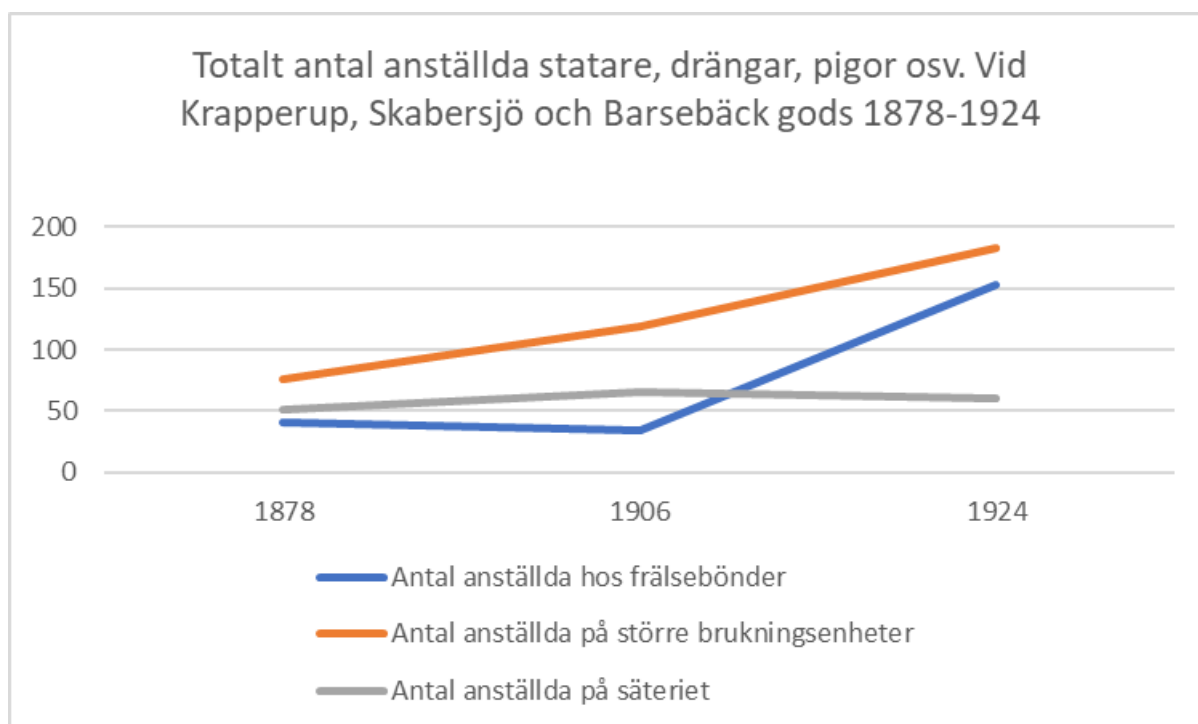
⁸⁴ Landsarkivet Lund. Mantalslängd Västra Sallerup socken 1878.1906. 1924.

hos frälsebönderna.⁸⁵ Därav fanns inte ett lika stor behov av att anställa fler direkt under säteriet då de kunde få mer arbetskraft från annat håll. Den kommentaren berör dock samtliga gods och inte endast Ellinge.

2.9 Sammanfattning utifrån Krapperup, Skabersjö och Barsebäck gods

Nedanför kommer sammanställd information från Krapperup, Skabersjö samt Barsebäck gods att presenteras. Ellinge har exkluderats från den gemensamma sammanställningen på grund av omständigheterna med domän splittringen och arvsfiktet. Vilket medför att det inte är helt relevant för undersökningen.

Hos alla undersökta gods hade det tillkommit flertalet större brukningsenheter i den mån att en arrendator arrenderade flertalet frälsegårdar. Dessa enheter låg oftast precis över 1 mantal och blev då per definition en större brukningsenhet.

⁸⁵ Olsson, M, 2006, s. 159.

Figur 6⁸⁶

Den stora gemensamma faktorn för samtliga gods är att antalet anställda hade ökat drastiskt samtidigt som antalet frälsebönder minskat i olika utsträckningar. Antalet anställda hade först ökat hos de större brukningsenheterna mellan åren 1878 och 1906, det hade fortfarande ökat mellan åren 1906 och 1924 men inte lika kraftigt. Anställda hos frälsebönder hade istället ökat mellan åren 1906 och 1924 och såg knappt någon ökning tidigare, i vissa fall en minskning av antalet anställda. Notera att de anställda hos frälsebönder var under hela undersökningsperioden en klar majoritet drängar, pigor eller arbetare. En handfull statare syntes men inte mer än så. Anställda direkt vid de olika säterierna var relativt oförändrat men inget konstigt med tanke på att godsägarna kunde driva in arbetskraft från annat håll via dagsverken.

⁸⁶ LLA. Mantalslängder. Allerum, Barsebäck, Bjereshög (Bjärshög), Brunnby, Bårslöf, Farhult, Fjärestad, Fleninge, Hofterup, Hyby, Jonstorp, Kattarp, Oxie, Skabersjö, Svedala, Svenköp, Törringe, Qvistofta, Vålinge, Väsby socken. 1878. 1906. 1924

3 Avslutande diskussion

Fyra gods har undersökts och diskuterats under deras intåg på 1900-talet. Nedan kommer mina frågeställningar att besvaras och en del av förändringarna kommer att förklaras. Min första fråga i denna undersökning löd: *Fortsatte hela byar att läggas ner efter sekelskiftet eller skedde det främst enskilda avhysningar?*

Utifrån undersökningen där fyra gods och deras jordegendomar har studerats under perioden 1878–1924 kan jag inte påstå att hela byar eller några massavhysningar skett här. Även om det på vissa ställen skett att flertalet arrendatorer försvunnit under samma tidsperiod. Det hade då rört sig om fem arrendatorer vid enheterna Ryd 1-3 som försvann i lika stort antal först under perioden 1878–1906 sedan mellan 1906-1924. Avhysningar hade skett på varje sida av år 1906, såsom Slättäng som inkorporerade de närliggande jordegendomarna mellan år 1878 och 1906. Ett exempel där avhysningarna ägde rum senare är Smedstorp där ett antal arrendatorer försvann mellan år 1906 och 1924. Jag kan därav inte påstå att antal avhysningar minskat efter sekelskiftet. Likt Mats Morells diskussion kring arrendelagstiftningen som trädde i kraft år 1907 verkar lagen inte ha haft särskilt stor effekt då avhysningar fortfarande skedde i hög grad. Det är mycket möjligt att massavhysningar fortfarande har ägt rum under samma tidsperiod men isåfall vid andra gods. Det är även högst sannolikt att flertalet av de större jordbruksenheterna som fanns vid de olika godsen hade upplåtits efter att flertalet frälsebönder avhysts bondbyar rivits men då innan min egen undersökningsperiod startade. Exempelvis stod det i *Skånes ekonomiska kalender* hur plattgården Christineberg hade upplåtits 1863. Nu undersöktes inte just Christineberg då brukningsenheten försvann på tidigt 1920-tal men visar fortfarande på hur en del av de stora brukningsenheterna inte var relativt nya.

Generellt har dock beståndet av gårdar som arrenderades ut till frälsebönder minskat. Men det berodde inte enbart på att godsen gick över till att bruka jorden själv utan även att vissa gårdar blev självägda och slutade ligga under godset. Det var dock inte alltid frälsebönder som köpte ut gårdarna. Exempelvis ägdes Törringe 17 av kommunordförande Vilhelm Persson och inte av den före detta frälsebonden, här stämmer mitt resultat överens med tidigare forskning av professor Christer Winberg som pekat på att det inte alltid var möjligt för frälsebönder att köpa gården de tidigare arrenderat om det skulle hända att gårdarna säljs. Andra anledningar kan vara att den förre arrendatorn avlidit eller kontrakt faktiskt löpt ut och godsägaren valt att inte förnya det. Det finns alltså flera möjliga förklaringar till detta, resultatet blev dock detsamma, färre frälsebönder.

Nästa fråga är starkt kopplad till avhysningar av frälsebönder, nämligen upplåtandet av större brukningsenheter eller plattgårdar som ofta ersatte flertalet mindre arrendegårdar. Frågan är då *anlades det nya stora brukningsenheter i stil med plattgårdar efter sekelskiftet eller det avtog?*

Utgår man från Rutger Macleans tankar om en plattgård såsom Lars Olsson skrev i sitt verk *Agrar kapitalism i Skåne 1790–1945* uppstod flertalet nya plattgårdar vid flera av de undersökta godsens. Även om Macklean inte specifikt benämnde det som plattgård menade han att man borde avhysa sina frälsebönder, slå samman de tidigare uppdelade jordlotterna till en större brukningsenhet.

Uppförandet av nya plattgårdar har kunnat variera och se ut på olika vis, exempelvis Hoftorup 16 och 19 som år 1906 delade arrendator och låg strax över 1 mantal, per min egen definition fick det då räknas som en större brukningsenhet, samt får även räknas som en plattgård då jord som tidigare brukats av flera personer slagits ihop under en brukare. Även om det i detta fallet varit en *plattgård light* då det endast är en arrendator mindre. Men det har även förekommit att fler frälsebönder har avhysts, gården Slättäng vid Ellinge gods låg 1878 på $\frac{3}{8}$ mantal med flertalet gårdar kring sig i varierande storlek. Vid nästa nedstamp år 1906 ägde Bennet släkten Slättängs gård och de närliggande enheterna Benstorp 4, Vaggarp 4, 5 och 9 låg nu under Slättängs gårds eget bruk. På liknande sätt uppkom den större brukningsenheten Smedstorp genom att enheterna Smedstorp 4, 5, bitar av 6 samt 10 låg under samma arrendators bruk. Vid de två första nedstampen delade endast Smedstorp 4 och 10 arrendator. Samma familj brukade sedan större bitar av Smedstorp (se ovan).

Det finns även fall där arrendatorer har avhysts och det ligger i stil med en plattgård men det har inte gått över min egen gräns för 1 mantal. Det främsta exemplet på detta är enheterna Ryd 1-3 som gick från att brukas av 13 olika arrendatorer år 1878 till åtta olika arrendatorer år 1906 för att tillslut landa på tre arrendatorer (en på varje enhet) år 1924. Men då varje enhet var precis 1 mantal räknas det inte som större brukningsenheter.

Dessutom hade flera av de redan existerande större brukningsenheterna vuxit i storlek exempelvis Bönnarp under Skabersjö gods som gick från att bruka, utöver sina egen jord och Törringe 1 till att även bruka jorden på Törringe 2, 5 och 6. På liknande sätt hade storbruksenheten Slättäng växt genom att flera av enheterna i både Benarp och Vaggarp antingen helt eller delvis brukades av samma arrendator som i Slättäng. Flertalet frälsegårdar ökade också i storlek på samma sätt men uppnådde inte alltid över 1 mantal i storlek. Flertalet av gårdarna i Ellinge delade arrendator på detta vis. Ellinge 9 arrenderades år 1878 ut till en

frälsebonde men var år 1906 och 1924 utarrenderad i olika andelar till arrendatorn på Ellinge 1 alternativt godset.

Sammanfattat går frågan att besvara med att ja, flertalet nya större brukningsenheter i stil med plattgårdar skapades, redan existerade stora brukningsenheter i stil med plattgårdar har även växt i storlek.

Den sista frågan rörande anställda vid godsens olika jordbruksenheter är den del av undersökning som gett det största och mest tydliga resultatet. Frågan lyder *hur förändrades mängden och typen av anställda vid jordbruksenheter vid de skånska godsen under perioden 1878–1924?*

Utan tvekan ökade antalet anställda inom godsen i stor grad (se figur 6). Tittar man på en specifik enhet kunde en ökning vara allt från 50% (hos vissa storbruksenheter) till 800% (hos Krapperups frälsebönder). Antalet anställda bland alla undersökta gods storbruksenheter ökade nästan linjärt med en ökning på ca 57% mellan åren 1878 och 1906 för att sedan öka med ca 53% mellan åren 1906 och 1924. Hos frälsebönder kom en ökning på 350% av antalet anställda mellan år 1906 och år 1924, tidigare syntes istället en minskning på ca 17%. Säteriernas antal anställda ligger kontinuerligt på en relativt liten nivå under hela perioden, troligtvis eftersom de täcker en stor del av sitt arbetskraftsbehov av dagsverken från torpare, frälsebönder och anställda hos frälsebönder.

En möjlig förklaring till minskningen av anställda bland Barsebäcks frälsebönder mellan år 1878 och 1906 samt det låga antalet anställda bland övriga undersökta gods under samma period kan vara att priset för arbetskraft gått upp. Henrik Svensson, verksam vid Kristianstad högskola talar för att kostnaden för arbetskraft ska ha ökat kring sekelskiftet.⁸⁷ En höjd kostnad för anställd arbetskraft i kombination med att behovet av arbetskraft kan ha minskat genom att flertalet nya torp anlades vid godsets andra egendomar som då täcker en stor del av arbetskraftsbehovet kan vara en möjlig anledning. En höjd kostnad för arbetskraft lär ha påverkat frälsebönder i högre grad då deras ekonomiska situation var betydligt sämre än det hos en godsägare.

⁸⁷ Olsson, M, s. 157-158.

Förändring bland typen av anställda är aningen diffus att urskilja utifrån mantals eller husförhörslängder då jag inte kan exakt veta arbetsförhållande bland de anställda. Ordet "statare" eller variationer på det förekom bland vissa större brukningsenheter 1878 tillsammans med pigor och drängar. År 1906 förekom nästan endast statare vid de större brukningsenheter, exempelvis vid Höghult där det år 1906 fanns 20 statare samt några drängar och pigor. År 1924 förekom det, utöver 11 statare, ett större antal olika som inte direkt benämndes som statare. Däremot hade inte den totala mängden anställda minskat då det återfanns flera av de benämningar som Mats Olsson nämnde (se kapitel 1.2.3). I praktiken ska ju dessa andra yrken ha varit anställda i stil med statare och typen av anställda hade inte i praktiken förändrats.

Det finns flera olika anledningar till att fler anställdes inom jordbruket men en av de stora bidragande faktorerna var ett allt intensivare jordbruk. Sockerbetan populariserades i Sverige på sent 1800-tal och i början av 1900-tal. Kring 1880 och framåt ska det ha blivit väldigt vanligt med sockerbetor i just Skåne.⁸⁸ Jag kunde inte exakt veta vad som odlades bland godsets olika jordbruksenheter och under vilken tidsperioden. Men med tanke på sockerbetans generella utbredning, särskilt i Skåne, kan jag anta att sockerbetsodling ägde rum på samtliga av godsen jag undersökt. Med tanke på att flertalet sockerbruk syntes i mantalslängderna runt godsen jag undersökt, och även började äga mark bidrar det ännu mer till att jag säkert kan anta att godsen odlade sockerbetor.⁸⁹ Sockerbetsodling krävde ett utvecklat växelbruk, bra gödsling och jordbearbetning för att ge en god avkastning.⁹⁰ Dessutom kunde blasten från sockerbetan användas till foder till jordbrukets olika djurbesättningar, vilka då lättare kunde utökas. Jordbruk utan djurhållning var ytterst ovanliga vid denna tidsperiod, därav kan jag också anta att de olika jordbruksenheterna jag undersökt bedrev djurhållning. En ökad djurhållning innebar tillsammans med sockerbetan ett allt större arbetskraftsbehov.⁹¹ Kreaturskötseln var i stor grad bidragande till att allt fler statare anställdes. Kor behövde mjölkas dagligen, ett arbete som oftast tillföll statarhustrun. Även om endast mannen i en familj räknades som statare på pappret förväntades det att hans fru också skulle arbeta, ofta som mjölkerska. Denna typ av arbetsplikt har benämnts som *den vita piskan*.⁹²

⁸⁸ Mats Morell, *Det Svenska jordbrukets historia: Jordbruket i industrisamhället 1870-1945*. (Natur och Kultur/LTs förlag, Borås.2001) s. 209.

⁸⁹ LLA, Mantalslängd Örtofta socken 1906, 1924, Kattarp Socken 1906.

⁹⁰ Morell, 2001, s. 208.

⁹¹ Morell, 2001, s. 213.

⁹² Johansson, 2008, s. 34.

Andra anledningar till att fler anställdes inom jordbruket kan kretsa kring att allt fler bondebarn inte hade möjligheten att ta över sina föräldrars gård. Mats Olssons diskussion om proletariseringen på landsbygden och att bondebarn i stor grad inte hade möjlighet att arva sina föräldrars gård och själva bli bönder blir här väldigt relevant. Alla barn hade inte möjlighet att arva gården, alternativt behövde barnen arbeta någon annanstans i väntan på att arva gården.

Uppsatsen har nu till viss del fyllt tomrummet mellan Möllers och Jupiters forskning och diskuterat storgodsens väg in i 1900-talet. Det viktiga att ta med sig från denna uppsatsen är

1. Vid godsens Krapperup, Skabersjö, Barsebäck och Ellinge anlades inga nya brukningsenheter i stil med plattgårdar, däremot växte de redan existerande storbruksenheter.
2. Storgods är inte en homogen enhet där alla agerar på samma sätt. Somliga gods förlitade sig i stor grad på torpare och deras dagsverken, andra hade en betydligt lägre nivå av torpare men kunde då, samtidigt som torpen revs, anställa allt fler statare. Dock är det viktigt att komma ihåg att mängden anställda ökade oavsett mängden torp. Allt detta ligger i nivå med Mats Olssons teori om agrarkapitalism. Samtliga gods övergick till ett mer kapitalistiskt jordbruk men i varierande takt och vid olika tidpunkter. Utvecklingen från ett feodalt jordbruk till ett kapitalistiskt var inte en direkt övergång där det gamla systemet övergavs och det nya anammades. Utan de olika systemen kunde i varierande grad existera sida vid sida, där ett gods kunde ha ett stort antal torpare som utförde dagsverken samtidigt som mängden anställda i form av statare, drängar och pigor ökade.

Forskningen kring storgodsens kan nu fortsätta, till fördel genom att undersöka övriga gods i Skåne.

Vidare forskning:

Denna studie har skapat flera frågor om eventuella sidospår och nya forskningsämnen som inte legat inom ramen för denna studien men kan vara intressanta för framtida arbeten. Ett sånt ämne som jag tänker på är vart tog de avhysta frälsebönderna vägen? Vi vet att många tog anställning på godsens som statare. Många flyttade endast inom samma socken och många emigrerade. Men vad hände mer exakt med dem som emigrerade, vilket liv fick de före detta frälsebönderna i Amerikas förenta stater? Förutsatt att det var dit de emigrerade. Om de flyttar inom samma socken till en annan gård hur såg det ut för dem där? En sådan här undersökning kan ta sin start i husförhörlängderna där flyttar är noterade och sen undersöka

eventuella brev eller dagböcker skrivna av de berörda personerna. Denna eventuella forskning hade då rört sig om proletarisering och om hur personer sjunker ner i ett lägre socialt skikt än det de föddes in i, exempelvis från frälsebonde till stutare.

Ett annat vidare forskningsområde kan vara att undersöka vad som hänt med byarna som godsens avvecklade? En del av de byar som försvann vid upplåtandet av plattgårdar har idag i viss mån återuppbyggts. Möller visar hur byn Gårdstånga försvann under den andra halvan av 1800-talet.⁹³ Men enligt moderna kartor finns det idag ca 75 hus i byn. Någon gång efter 1873 (det år Möller sist tittar på Gårdstånga) måste byn börjar byggas på nytt och fler flyttat in, troligen hände detta först efter sekelskiftet. Vad kan det bero på?

Ytterligare en fråga som är i behov av ytterligare forskning är angående godsens egna interna arbetsorganisation. Hur stor andel av ett gods arbetskraft var torpare eller stutare? Vad exakt arbetade de anställda med? Arbetade de alltid vid de enheter de var skrivna i mantalslängden vid? När började specifika gods odla vissa specifika grödor, såsom sockerbetor. Denna forskning kan ta sin start i gods egna arkiv, exempelvis finns mycket information från Skabersjös (före detta) egna arkiv tillgängligt vid Landsarkivet i Lund.

⁹³ Möller, 1989, s. 70-71.

4 Litteraturlista

Björk, Knut "Uppkomsten av plattgårdar", *Från Fugger till Kreuger: studier tillägnade Oscar Bjurling på hans 50-årsdag den 12 maj 1957*, Lund 1957

Bäckmark, Magnus, *Mantalsforska: släktforskning i mantalslängder*, 2. uppl., Sveriges släktforskarförbund, Solna, 2016

Berglund, Louise & Ney, Agneta, *Historikerns Hantverk om historieskrivning, teori och metod*, Studentlitteratur AB, Lund 2015

Jeppsson, Gert, "Arvskiften och nätverk", Olsson, Mats, Skansjö, Sten & Sundberg, Kerstin (red.), *Gods och bönder från högmedeltid till nutid: kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra skånska gods*, Nordic Academic Press, Lund 2006

Johansson, Mats, *Mörekonflikten: klassformering, agrar kapitalism och klasskonflikt i Södra och Norra Møre härader 1929-1931*, Växjö University Press, Licentiatavhandling Växjö : Växjö universitet, Växjö 2008

Lundh, Christer & Olsson, Mats (red.), *Statarliv: i myt och verklighet*, Gidlund, Hedemora 2008

Lundh, Christer, "The social mobility of servants in rural Sweden, 1740-1894" i *Continuity and Change*. Cambridge University press 1999

Martinius, Sture, *Jordbrukets omvandling på 1700- och 1800-talen*, 1. uppl., LiberFörlag, Lund 1982

Morell, Mats, "Det svenska jordbruket och det tidigare 1900-talets arrendelagstifning", Wästfelt, Anders (red.), *Att bruka men inte äga: arrende och annan nyttjanderätt till mark i svenskt jordbruk från medeltid till idag*, Kungl. skogs- och lantbruksakademien, Stockholm 2014

Myrdal, Janken & Gadd, Carl-Johan (red.), *Det svenska jordbrukets historia Bd 3 Den agrara revolutionen : 1700-1870*, Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm 2000

Myrdal, Janken & Morell, Mats (red.), *Det svenska jordbrukets historia Bd 4 Jordbruket i industrisamhället : 1870-1945*, Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm 2001

Möller, Jens, *Godsen och den agrara revolutionen: arbetsorganisation, domänstruktur och kulturlandskap på skånska gods under 1800-talet*, Lund Univ. Press, Diss. Lund : Univ. Lund 1989

Larsson, Nils, Velander, J. P. & Arcadius, Carl Olof, *Skånes kalender. Senare delen skånska landsbygden*, Lund 1878

Olofsson, Magnus, *Tullbergska rörelsen: striden om den skånska frälsejorden 1867-1869*, Sekel, Diss. Lund : Lunds universitet, Lund 2008

Olsson, Lars, "Agrar kapitalism i Skåne 1790-1945" i *Landsbygdens omvandling efter 1800: föredrag hållna vid ett lokalhistoriskt symposium i Örebro den 6 december 1991*, Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholm, 1992

Olsson, Mats, "Storjordbruk, statare och andra", Lundh, Christer & Olsson, Mats (red.), *Statarliv: i myt och verklighet*, Gidlund, Hedemora 2008

Olsson, Mats, "Storföretaget Vittskövle 1500-1950", Olsson, Mats, Skansjö, Sten & Sundberg, Kerstin (red.), *Gods och bönder från högmedeltid till nutid: kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra skånska gods*, Nordic Academic Press, Lund 2006

Olsson, Mats, *Storgodsdrift: godsekonomi och arbetsorganisation i Skåne från dansk tid till mitten av 1800-talet*, Almqvist & Wiksell International, Diss. Lund : Univ., 2002, Stockholm, 2002

Winberg, Christer, *Folkökning och proletarisering*, 2 uppl. Berglinska Boktryckeriet,
Lund 1977

Internet källor:

Nationalencyklopedin, säteri.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/säteri> (hämtad 2022-03-02)

Nationalencyklopedin, frälsejord.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/frälsejord> (hämtad 2022-05-16)

Nationalencyklopedin, husförhörlängd.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/husförhörlängd> (hämtad 2022-05-02)

Ellinge slott:

<https://web.archive.org/web/20160305204804/http://www.eslov.se/gamlawebben/turism/sevart/slott/ellingslott.html> (hämtad 2022-05-06)

Örtofta säteri:

<https://web.archive.org/web/20160306053958/http://www.eslov.se/gamlawebben/turism/sevart/slott/ortoftaslott.html> (hämtad 2022-05-06)

Otryckta källor:

Landsarkivet Lund

Krapperup gods

Mantalslängd. Allerum Socken 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Brunnby Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Bårslöf Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Farhult Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Fjärestad Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Fleninge Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Jonstorp Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Kattarp Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Qvistofta Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Vålinge Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Väsby Socken. 1878. 1906. 1924

Skabersjö gods

Mantalslängd. Bjereshög (Bjärshög) Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Hyby Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Oxie Socken. 1878. 1906. 1921. 1922. 1923. 1924
Mantalslängd. Skabersjö Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Svedala Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Törringe Socken. 1878. 1906. 1924

Barsebäck gods

Mantalslängd. Barsebäck Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Hofterup Socken. 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Svenköp Socken. 1878. 1906. 1924

Ellinge gods

Mantalslängd. Borlunda Socken 1878. 1906. 1924
Husförhörlängd. Barsebäck församling. 1878
Mantalslängd. Västra Sallerup Socken 1878. 1906. 1924
Mantalslängd. Örtofta Socken 1878. 1906. 1924

Appendix 1. Ordlista

Feodalt jordbruk - Ett bruknings sätt använt av godsen innan den agrara revolutionen

Fideikommiss - Egendom som genom en förbestämd följd ärvs i sin helhet inom samma släkt

Friherre - En adelstitel

Frälsebonde - En brukare av frälsejord genom avtal med jordägaren

Hemman - En äldre benämning för en jordbruksfastighet. Bokförs i jordeböckerna genom ett enhetsnamn följt av en siffra. Exempelvis Rågåkra 6

Mantal - Ett besuttenhetsmått

Malmöhus län - Ett före detta län som 1997 tillsammans med Kristianstad län uppgick i Skåne län

Plattgård - En större brukningsenhet ofta anlagd i samband med avhysningen av frälsebönder och sammanslagningen av flera mindre jordbruksenheter.

Proletarisering - Människor blir fattigare och faller ner inom sociala skikt

Säteri - En lantegendom befriad från skatt, agerar ofta som huvudgård inom ett gods

Obesutten - Att inte äga jord men fortfarande jobba inom lantbruket, ex piga, dräng, statare.